

Ann Kristin Alseth, Lise Dalby,
Aina Lian Flem og Peder Martin Lysestøl

«Alt var forskjellig i Norge»

«Alt var forskjellig i Norge»

Om flyktningers overgang fra hjemlandet til et liv i Norge.

Ann Kristin Alseth, Lise Dalby, Aina Lian Flem og Peder Martin Lysestøl

Høgskolen i Sør – Trøndelag, Program for sosionomutdanning, Trondheim april 2014

 NTNU Samfunnsforskning AS Postadresse: 7491 Trondheim Besøksadresse: Dragvoll Allé 38B, Telefon: 73 59 63 00 Telefaks: 73 59 62 24 E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no Web.: www.samforsk.no Foretaksnr. NO 986 243 836		<h1>RAPPORT</h1>	
		TITTEL «Alt var forskjellig i Norge»	
		FORFATTER(E) Ann Kristin Alseth, Lise Dalby, Aina Lian Flem og Peder Martin Lysestøl	
		OPPDRAGSGIVER(E) HUSK Midt-Norge/HIST-AHS	
RAPPORT NR. Årstall:2014	GRADERING Åpen	OPPDRAGSGIVERS REF. Edgar Marthinsen	
ISBN 978-82-7570-366-6		PROSJEKTNR.	ANTALL SIDER OG BILAG 86
PRIS (eksl. porto og		PROSJEKTLEDER (NAVN, SIGN.) Peder Martin Lysestøl	KVALITETSSIKRET AV (NAVN, SIGN.) Edgar Marthinsen
DATO 130514	GODKJENT AV (NAVN, STILLING, SIGN.) Edgar Marthinsen, professor/prosjektleder HUSK MN		
SAMMENDRAG Vårt hovedspørsmål i dette prosjektet var «hvordan klarer flyktningene overgangen fra hjemlandet til livet i Norge”? Noen av utfordringene er tydeligere enn andre: <ul style="list-style-type: none"> • Overgangen tar tid og er krevende • Tilpasningen til et nytt økonomisk system. • Transnasjonale liv og norske nettverk • Foreldreskap og oppdragelse 			
STIKKORD	Migrasjon, tilpasning, nettverk, foreldreskap, sosialt arbeid		

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord

KAP. 1. INNLEDNING	5
KAP.2. TEORETISKE PERSPEKTIVER	10
2.1. FORHOLDET MELLOM INDIVID OG SAMFUNN	10
2.2. OVERGANGEN FRA BRUKSVERDI OG NATURALHUSHOLDNING, TIL BYTTEVERDI OG MARKED	11
2.3. HVORDAN FORSTÅR VI KULTUR OG KULTURELLE ENDRINGER?	12
2.4. TRANSNASJONALT PERSPEKTIV	14
2.5. INTEGRERING OG INKLUDERING	16
KAP.3. METODISKE TILNÆRMINGER.....	20
3.1. FORSKNINGSMETODE.....	20
3.2. INFORMANTENES LANDBAKGRUNN.....	22
KAP.4. HVA FORTELLER VÅRE INFORMANTER?.....	26
4.1. LIVET I HEMLANDET	26
4.1.1. Husholdet og storfamilien	26
4.1.2. Husholdsøkonomien i hjemlandet	27
4.1.3. Arbeidsdeling i husholdet i hjemlandet	29
4.1.4. Det sosiale nettverket i hjemlandet.....	30
4.1.5. Utdanning i hjemlandet.....	32
4.1.6. Oppsummering	33
4.2 LIVET I NORGE.....	33
4.2.1 Lov og regelverk for opphold i Norge	33
4.2.2 Flukt og ankomst	34
4.2.3. Familiegjennforening.....	36
4.2.4. Husholdet og familien.....	38
4.2.5. Husholdsøkonomien i Norge.....	39
4.2.6. Arbeidsdelingen i husholdet i Norge.....	41
4.2.7. Barna i familien	43
4.2.8. Det sosiale nettverket i Norge	47
4.2.9. Vi fikk frihet, men også nye problemer.....	48
4.2.10. Vi savner alt fra hjemlandet	49
4.2.11. Oppsummering	52
KAP.5 DISKUSJON.....	53
5.1. OVERGANGEN TAR TID OG ER KREVENDE	53
5.2. TILPASNING TIL ET NYTT ØKONOMISK SYSTEM	54
5.3. TRANSNASJONALE LIV OG NORSKE NETTVERK	57
5.4. FORELDRESKAP OG OPPDRAGELSE.....	60
5.5. AVSLUTNING.....	62
Litteraturliste.....	66
Vedlegg I	
Vedlegg II	

Forord

Dette arbeidet er et ledd i å øke forskningsinnsatsen i den internasjonale og interkulturelle fordypningen som sosionomutdanningen ved Høgskolen i Sør Trøndelag har innført. Kunnskaper om migrasjon, innvandringspolitikk og inkluderingsstrategier står sentralt i studiet, noe som har inspirert oss til å innhente ny kunnskap og reise nye problemstillinger. Den daglige kontakten med studenter som selv har flyktningebakgrunn, har også vært en viktig inspirasjon for dette arbeidet. Arbeidet er gjennomført av fire forskere med ulike fagbakgrunn og ulike erfaringer. To av oss har bakgrunn fra sosialt arbeid, en fra statsvitenskap og en fra sosialøkonomi. En har lang erfaring fra kommunalt flyktningmottak og to av oss har lengre arbeids- og studieopphold fra land i den tredje verden. Felles for oss alle er et sterkt engasjement for flyktninger, deres livssituasjon og innvandringspolitikken. Slik sett vil vi ikke legge skjul på at kampen for et bedre liv for flyktninger har vært en felles drivkraft bak dette forskningsarbeidet.

Vi vil takke Trondheim kommune, avdeling Helse - og velferd, Heimdal distrikt for samarbeidet. Dette har særlig vært nyttig i første fasen av arbeidet. Uten deres hjelp ville det vært svært vanskelig å få tak i informanter. Deres tro på nytten av prosjektet har også vært viktig inspirasjon for oss.

Rapporten er et felles produkt og Peder Martin Lysestøl har ledet arbeidet med prosjektet.

Trondheim april 2014

Ann Kristin Alseth, Lise Dalby, Aina Lian Flem og Peder Martin Lysestøl

Kap. 1. Innledning

Det lever i dag om lag 710 000 personer i Norge med innvandrerbakgrunn (SSB 01.01.2013). Dette utgjør 14 % av befolkningen. 57 % kommer fra land i den tredje verden. Storparten av disse igjen har kommet som flyktninger eller som familiemedlemmer gjenforent med flyktninger.¹

Forskningsarbeidet vårt har fokus på flyktninger med bakgrunn fra land i den tredje verden. Med « tredje verden» mener vi land som har vært kolonier eller halvkolonier. I disse landene er industrialiseringsgraden liten og landene har siden frigjøringen stått overfor store økonomiske og sosiale problemer (Lysestøl 2006). Det overordnede spørsmålet vi stiller er:

Hvordan klarer flyktningene overgangen fra hjemlandet til livet i Norge?

Overgangsprosessen fra hjemlandet til å bli fortrolig med livet i Norge tar lang tid og kan være svært krevende. Migrasjon er ikke et nytt fenomen. Store folkegrupper har mange ganger tidligere krysset kontinenter. Nordmenns innvandring til Amerika er en del av historien nordmenn har hørt mye om og i debatten om dagens flyktninger hender det at deres flukt sammenlignes med migrasjonen fra Europa til Amerika. Historien om ”utvandrerne” viser at det til tider var dramatiske tilstander, men enden på historien var som regel god. Det tok tid, det var hardt arbeid, men de lyktes med å etablere seg i det nye landet. På bakgrunn av disse historiske erfaringene kan det være grunn til å spørre om ikke det samme vil skje med flyktningene fra den tredje verden? Det er ingen tvil om at det finnes historiske paralleller, ønske om å skape seg ei bedre framtid, den lange reisen, savnet av alt de forlater og usikkerheten for framtida. Samtidig er det også sentrale ulikheter. De som reiste over til Amerika kom til et samfunn som økonomisk, sosialt og kulturelt var ganske likt det landet de reiste fra. Staten var ikke så «gjennomorganisert» og det var rikelig plass til å danne små nasjonale samfunn innafor staten. De opprinnelige innbyggerne, indianerne, var fordrevet og det var fortsatt muligheter for å starte jordbruk. Norske bygder ble reproduert i Amerika.

¹ I FNs konvensjon om flyktingers rettssikkerhet av 28.juli 1951 er en flyktning mennesker som “har flyktet fra sitt land og har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk overbevisning eller medlemskap i en bestemt sosial gruppe, og som ikke er i stand til eller på grunn av slik frykt ikke villig til å påberope seg sitt lands beskyttelse”. I rapporten omtales mennesker som har fått opphold på humanitært grunnlag også som flyktninger.

For flyktningen som kommer fra den tredje verden til dagens Norge er utfordringene annerledes og langt større. De kommer til et land, Norge, som har vært gjennom flere industrielle revolusjoner og med et økonomisk utviklingsnivå helt forskjellig fra deres eget. Forskjellene er store også når det gjelder levemåter, sosialt liv og kulturene her. De kommer til et samfunn som er «gjennomorganisert» og som fører en restriktiv innvandringspolitikk. Selv om flertallet av flyktningene har bakgrunn fra landsbygda finnes det så å si ingen muligheter til å starte opp jordbruk i det nye landet.

Hvordan møte med moderne samfunn kan oppleves for mennesker med en tredje verden bakgrunn er godt beskrevet av sosialantropologen Guttorm Gjessing når han forteller om orientalske jøders møte med det ”europiske” Israel: *For slike jøder som de jemenittisk og kurdiske blei Israel derfor den aller første kontakten med moderne vestlig sivilisasjon. Det må ha vært ei oppleving av voldsom dramatik* (Gjessing 1967, s.16).

Det er sjelden fagfolk eller politikere uttrykker seg på denne måten om flyktningenes møte med det norske samfunnet. Når dagens flyktninger skal tilpasse seg livet i et land som Norge, må de ikke bare mestre flukten, holde ut savnet av dem de har forlatt og skaffe seg et levebrød. De må også greie å leve med de store kulturelle forskjellene mellom livet i hjemlandet og livet i det høyindustrialiserte Norge. Vi peker på dette fordi vi mener det er en tendens til å bagatellisere hvor krevende overgangen til det nye samfunnet er for mange. Da vi startet forskningsarbeidet ønsket vi derfor å få større forståelse for hvilken betydning livet i hjemlandet og flukten har, for tilpasningen til livet i Norge.

Dagens integreringsdebatt har hatt fokus på problemene med at innvandrere lenge etter ankomsten til Norge fortsatt opprettholder tradisjonelle levemåter. Her viser vi til debatten om omskjæring, bruk av hijab, søskenbarneekteskap og patriarkalske familietradisjoner. Det er kommet krav om at Norge ikke skal ta imot flyktninger fra land som opprettholder tradisjoner som er svært fremmede i forhold til den norske levemåten. Land som Danmark, Nederland og Finland tar i dag hensyn til flyktningenes såkalte ”integreringspotensiale” (St.meld.nr.9 2009 - 2010). Dette er ikke norsk flyktningpolitikk selv om systemet med mottak av kvoteflyktninger har elementer av utvelging i seg. I Norge bidrar mediebildet til å skape en forestilling om at noen grupper er vanskeligere å integrere enn andre, gjennom stadige oppslag om f.eks. somaliere uten arbeid som lever på stønader. Når bakgrunnen for sosiale problemer ikke

problematiseres kan fremstillingen gjøre at folk tror det er egenskaper ved somaliere som gjør at de ikke får jobb. Mye tyder også på at det opplevde presset på velferdsstaten har ført til økt fokus på ”uønsket” innvandring gjennom restriksjoner på mulighetene til å søke og motta asyl (Geddes 2005). Norge, som andre europeiske land, har hatt som overordnet målsetting å begrense antall asylsøkere. Argumentet har vært at mange som søker ikke har et reelt behov, og at disse følgelig bør hindres. Økonomisk lavkonjunktur har skapt en diskusjon om velferdsstaten har kapasitet til å ta i mot nye innvandrere. Behovet for arbeidskraft forsterker også tendensen til at noen innvandrere betraktes som ønskelig og andre uønskede. Vi ser også en tendens til at norske myndigheter i større grad enn tidligere markerer at det skal stilles krav til innvandrere (NOU 2011:14). Samtidig som fokuset stadig sterkere rettes mot «like plikter og rettigheter» legges det ikke like stor vekt på utfordringer forbundet med likebehandling og likeverdighet. Personer som kommer til Norge fra vestlige samfunn med om lag samme økonomisk- og politisk historie som Norge vil lettere kunne innfri kravene som stilles om tilpasning til den norske levemåten. Men slik er det ikke nødvendigvis for personer som kommer fra helt andre samfunnsformer. Dette gjelder først og fremst innvandrere som kommer fra land med før-industrielle samfunnsforhold. Å tilpasse seg levemåten i et samfunn som det norske innebærer muligheter, men også store utfordringer og tilpasningsproblemer. Poenget er hverken at forskjeller er konstante, eller en egenskap ved individer og grupper, men at samfunnsforhold preger mennesker og deres måte å leve livet på. Bakgrunn spiller derfor en rolle når mennesker skal skape seg et nytt liv i Norge. Hvilke erfaringer, forestillinger og forventninger har mennesker med seg fra hjemlandet? Hvordan har man levd som familie? Hva preget forholdet mellom foreldre og barn? Hvilken tilknytning hadde de til arbeidslivet?

Noen indikatorer på hvor ulike samfunnsforholdene er i flyktingenes hjemland i forhold til i Norge er:

- Næringsstrukturen: 2-3 % arbeider i landbruket i Norge mot 30-60 % i fattige tredje verden land (Kilde: Statistisk Årbok 2013, ILO 2014).
- BNP pr. innbygger er i fattige land enda ikke på førindustrielt norsk nivå (før 1850) (UN 2011, SSB 2014).
- I landene i tredje verden har urbaniseringstakten vært raskere enn industrialiseringen og behovet for arbeidskraft (i motsetning til Europa hvor urbaniseringen tok lang tid og gikk i takt med industrialisering og behovet for arbeidskraft). Selv om det er store

forskjeller mellom de ulike landene, har resultatet ofte vært undersysselsetting, stor vekst i den uformelle økonomien og store forskjeller på by og landsbygd (Tasse 2007).

- Klanssystem og storfamilier danner basis i folks sosiale nettverk. I Norge er familiesystemet preget av små enheter i et mangfold av former.
- Bare unntaksvis finnes det i land i den tredje verden folk som ikke er religiøse land. I Norge tror om lag 40 % på Gud (Aftenpostens nettutgave 12.10.2011)
- Kriger og etniske konflikter preger livet til mennesker i mange fattige land.

Disse indikatorene understreker at samfunnsforholdene, levemåten og kulturen er svært ulik når situasjonen i tredje verden land sammenlignes med situasjonen i et land som Norge. På bakgrunn av dette blir det tre forhold vi ønsker mer kunnskap om:

For det første hvordan levemåten og kulturen var i områdene flyktningene kom fra.

For det andre hvordan flyktningene har tilpasset seg livet i Norge med fokus på familien, hushold, inntekt, arbeid og sosialt liv?

For det tredje hvilke problemer og utfordringer har flyktningene møtt etter at de kom til Norge?

Det finnes i dag mye kunnskap om flyktnings levekår i Norge (SSB 2010). Det er også internasjonal forskning som belyser hvordan innvandrere fra tredje verden ordner familielivet sitt i det nye landet (Berg, B og K. Lauritsen 2009, Shaw, A. 1997). Det finnes også omfattende sosialantropologisk forskning om hverdagslivet i ulike kulturer i den tredje verden. Norsk sosialantropologis nestor, Fredrik Barth gjorde alt i 1953 feltarbeid blant landsbyboere i sørlige Kurdistan (Barth 1953). Noe av forskningen om transnasjonale familier har fokus på nettverk og hva dette betyr for tilpasningen i det nye samfunnet (Olwig 2003; Falicov 2005, Schiller m.fl volume 645, Schuerkens 2005). Dette er også noe vi er opptatt av i vårt arbeid.

Det ser ut til at det i dag er en klar tendens til å tone ned betydningen av flyktningenes bakgrunn. Gressgård (2005) påpekte dette i forhold til St. meld. nr. 49 (2003-2004), der hun framhever følgende: «Men i den grad anerkjennelsen (av kulturell bakgrunn) konkretiseres, knyttes den nesten utelukkende til individnivået». Berg (2010) påpeker i denne sammenheng at det har skjedd et fokusskifte på 1970-80 tallet i hvordan samfunnsmessige strukturer og kulturell bakgrunn vektlegges. I dag er det i stor grad et individfokus i kombinasjon med

strukturelle faktorer i Norge som vektlegges når mennesker skal integreres og inkluderes. Dette innebærer f. eks at selv om gruppene som sliter mest med å få en fast tilknytning til arbeidslivet har til felles at de kommer fra land hvor kvinner i liten grad har lønnsarbeid, og hvor både menn og kvinner mangler formell kompetanse og jobberfaring pga krig og/eller mangel på industrialisering, legges det lite vekt på når årsaker blir diskutert.

I innledningen har vi redegjort for problemstillingene som har ligget til grunn for rapporten. Videre vil vi først klargjøre de teoretiske perspektivene som har vært sentrale i arbeidet. Deretter presenteres forskningsmetoden og landkunnskap om informantenes hjemland. Resultatene fra undersøkelsen blir så utdypet. Avslutningsvis drøfter vi noen av de mest sentrale tema som kom fram.

Kap.2. Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet vil vi redegjøre for vårt teoretiske ståsted på viktige områder som har betydning for vår forståelse av problemområdet. Dette er:

- *Forholdet mellom individ og samfunn*
- *Overgangen fra bruksverdi og naturalhusholdning, til bytteverdi og marked*
- *Hvordan forstår vi kultur og kulturelle endringer?*
- *Transnasjonalt perspektiv*
- *Integrering og inkludering*

2.1. Forholdet mellom individ og samfunn

Det ligger implisitt i vår problemstilling at vi tillegger flyktingenes bakgrunn og opplevelser stor betydning for i hvilken grad de greier å tilpasse seg det norske samfunnet. Vi har derfor et strukturelt syn på forholdet mellom individet og omgivelsene (Prieur 2007). Et slikt syn har lange tradisjoner innenfor samfunnsvitenskapene. Når A. Prieur skal forklare hva som ligger i en strukturell forståelse peker hun på «overindividuelle størrelser som integrerer individet til et samfunn» (op.cit, s.28). Det strukturelle synet er utfordret av dagens nyliberale tilnærminger. Nyliberalismen er preget av sterk vekt på individets frie valg (Eriksen, 2007). Det rasjonelle menneske velger til enhver tid det som gir vedkommende størst nytte (Lysestøl 1992). For flyktingene ville dette innebære at de forventes å foreta en vurdering av norske forhold for så å tilpasse seg det de oppfatter som tjenlig for dem. En slik forståelse av hvordan flyktingene tilpasser seg har også i økende grad preget norsk flyktningspolitikk. Dette skifte i vektlegging av flyktingenes bakgrunn blir også understreket av Berg (2010). Hun refererer til Procacci som skriver: «Fra å vektlegge de samfunnsmessige betingelsene, blir i dag individenes egenskaper og handlinger i større grad tillagt vekt» (op.cit., s.80). Det er grunn til å påpeke at den siste offentlige utredningen om integreringspolitikken, mangler perspektiver på betydningen av innvandreres bakgrunn (NOU 2011:14). Det gjennomgående fokuset i meldingen er hvordan den individuelle adferden påvirkes av økonomiske insentiver, tilsynelatende uavhengig av hvilken bakgrunn individene har. Dette er ganske påfallende når 52 % av alle innvandrere i Norge pr.1.1.2013 har bakgrunn fra et 3.verdenland (SSB 2010).

2.2. Overgangen fra bruksverdi og naturalhusholdning, til bytteverdi og marked

Den viktige forskjellen mellom bruksverdi og bytteverdi ble første gang teoretisk forklart av den klassiske økonomen Smith. I «The Wealth of Nations» forklarer han at ordet verdi har to betydninger. Den ene betydningen er bruksverdi eller nytten et objekt har. Den andre betydningen er bytteverdi eller kjøpekraften det har i forhold til andre varer (Smith 1986, s.131). Når menneskene gjennom naturalproduksjon skaffer seg det de trenger for å overleve, er dette bruksverdiproduksjon. En stor del av økonomien i land med en 3.verdenøkonomi er fortsatt bruksverdiorientert. Når familiefaren bytter noe med naboen er det ikke for å tjene på det men for å skaffe noe naboen har som han ikke sjøl kan produsere. Begge parter ser på byttet av produkter som en ”rettferdig prosess” hvor likt arbeid byttes mot likt arbeid. Folk hjelper hverandre, ofte uten tanke på fortjeneste. Dette påvirker selvsagt samhold etc. Med handel og økende grad av spesialisering, blir produsenten, d.v.s. bonden, handverkeren, kjøpmannen mer og mer opptatt av hva han kan få igjen for produksjonen i form av penger. Tanken på gevinst, fortjeneste får stadig større plass. Slik blir fokuset etter hvert rettet mot bytteverdien av det som produseres. Fortjenestemotivet blir hovedmotivet i produksjonsprosessen. Sosiologen Max Weber skriver at det skapes en «ny kapitalistisk ånd» under slike produksjonsforhold (Newman 1952, s.204).

Gradvis overgang til bytteverdiorientert produksjon har skjedd i alle store kulturer og på alle kontinenter. I byene er det mer utvikla enn på landsbygda. Bytteverdiorientert produksjon når sin mest ytterliggående form under utvikla kapitalisme der målet for produksjonen er profittmaksimering.

Flyktingene som kommer til vestlige industrisamfunn møter ikke bare et økonomisk rikere samfunn preget av industri og teknologi. De møter også et samfunn der flertallet lever av lønnsarbeid og hvor de fleste dekker sine behov på markedet. Dette er forskjellig fra samfunn som fortsatt i stor grad er preget av en økonomi fundamentert på produktbytte og vennetjenester. Dette betyr ikke at det ikke også har skjedd økonomiske endringer i den tredje verden. Både kommersialisering av samfunnet og sterk urbanisering i mange land, har ført til at deler av befolkningen utsettes for kapitalistiske produksjonsforhold og kulturendringer som følger av forbruksvaresamfunnet. Likevel er situasjonen for det store flertallet av befolkningen at de fortsatt lever langt mer tradisjonelt enn befolkningen i industrialiserte samfunn. Pengeøkonomien spiller en mindre rolle og den uformelle familieøkonomien

spiller en langt større rolle. Den uformelle økonomien spiller en viktig rolle i hele den tredje verden og særlig i situasjoner preget av krise. Arbeidet registreres ikke, det betales ikke skatt og det finnes ingen oversikt over omfanget slik at det kan registreres i nasjonalregnskapet. For mange mennesker er det fortsatt innvevd i kulturen at folk i samme klan, familie eller landsbygd fellesskap hjelper hverandre. Å være knyttet til et økonomisk fellesskap er da en fordel. De som har personer med økonomisk rikdom og makt i storfamilien forventer å få fordeler av dette. Det kan hjelpe dem å få arbeid, offentlige goder eller andre former for økonomiske ressurser. Å foretrekke en person fra egen familie når et gode skal fordeles er ikke nødvendigvis korrupsjon, men å vise respekt for den uformelle økonomiens uskrevede lover (Lysestøl og Meland 2012, s.35).

Overgangen fra et samfunn der bruksverdi produksjon fortsatt spiller en stor rolle i økonomien til samfunn der bytteverditenkning preger det økonomiske systemet, kan være krevende. Flyktninger som møter en slik situasjon må tilpasse seg en økonomi der husholdet og den uformelle økonomien spiller en liten rolle, der penger er helt nødvendig for å overleve og der det også forventes at kvinner skal ha lønnsarbeid.

2.3. Hvordan forstår vi kultur og kulturelle endringer?

Vi har allerede anvendt begrepet kultur for å påpeke at flyktninger fra 3.verdens land vil møte kulturelle forskjeller når de kommer til Norge. Også informantene selv anvender dette begrepet ofte. Utsagn som «*i hjemlandet har vi en annen kultur*» blir framhevet av flere når de skal forklare forskjeller.

I antropologisk teoriutvikling er kulturbegrepet blitt kritisert for å være essensialistisk; for å beskrive kultur som egenskaper folk har ut fra geografisk opprinnelse. Men kultur er det motsatte av natur, det er noe vi lærer og tilegner oss. Likevel er dette et begrep som er vanskelig å definere, ikke minst fordi det blir brukt om mange forskjellige fenomener (Eriksen og Sørheim 2006, s.34). Vi tar utgangspunkt i Fuglerud sin definisjon der kultur er: «*internalisert kunnskap i stadig endring, altså tillærte grunnoppfatninger som orienterer en persons tanker, følelser og handlinger på bestemte måter*» (Fuglerud 2001, s.123).

Menneskers kulturelle ballast vil være preget av den kontekst de opplever tilhørighet til og identifiserer seg med. Eriksen og Sørheim omtaler kontekst som «*de ytre kulturelle rammer*

som definerer de kommunikative fellesskap» (Eriksen og Sørheim, 2006, s.127). I den sammenheng vil vi særlig framheve betydningen av de økonomiske, politiske og sosiale rammer. Våre informanter har til felles at de kommer fra samfunn preget av krig og konflikt, og at de økonomiske, politiske og sosiale rammene er svært forskjellige fra de norske (se s.10-11). Disse rammene kan heller ikke forstås uavhengig av postkolonial historie, neoliberalisme og global ulikhet (Deepak 2012).

I møte med det norske samfunnet vil de inngå i nye fellesskap innen arbeidsliv, utdanning, bomiljø og private nettverk. Slike fellesskap vil representere en kombinasjon av det norske samfunnet, hjemlandet og de transnasjonale nettverkene. Slik vi ser det, er det ikke entydige svar på hvordan de nye fellesskapene påvirker deres kulturelle ballast. Derfor er det nødvendig å klargjøre vårt overordnede perspektiv på kulturell endring.

I følge Skytte (2008) er det minst tre perspektiver på hvordan kulturell endring forstås: evolusjonistisk, relativistisk eller kontekstuell. Den evolusjonistiske utgår fra en forståelse av kulturutvikling som går framover og som har sitt foreløpige høydepunkt i dagens vestlige tradisjoner. Når mennesker flykter til Norge fra 3.verdens land, kan et slikt perspektiv lett bidra til å betrakte tilpasninger til det «norske» som et mål i seg selv, siden denne kulturen representerer det «foreløpige høydepunkt» (op.cit., s.22).

Den relativistiske kulturforståelsen tar utgangspunkt i at alle kulturer har sine egne unike historier og logikker. Selv om dette perspektivet understreker betydningen av å forstå kontekstens påvirkning på kulturen, kan det også gi en forståelse av kultur som «*lukkede universer som mer eller mindre statisk videreføres fra en generasjon til den neste*» (Skytte 2008, s.23). Denne forståelsen fanger dermed i liten grad opp de samfunnsmessige endringene og betydningen de kan få for kulturell endring. Og nettopp store samfunnsmessige endringer økonomisk, politisk og sosialt, vil flyktninger møte når de kommer til Norge.

Vi tar derfor utgangspunkt i det tredje perspektivet som er den kontekstuelle kulturforståelsen. Den betrakter kultur og kulturelle praksiser som uttrykk for karakteristiske trekk ved grupper skapt under historiske, økonomiske, politiske, og sosiale omstendigheter. Kulturelle endringer skjer ikke bare gjennom overføring fra en generasjon til en annen, men også gjennom nye erfaringer, for eksempel migrasjon. I ethvert samfunn vil kulturelle forskjeller eksistere for eksempel knyttet til etnisitet, klasse, kjønn. Ved å anerkjenne forskjeller, tar vi samtidig

høyde for at mennesker representerer mange identiteter og at et samfunn vil bestå av kulturell pluralisme. I møte med det norske samfunn møter flyktninger krav om endring av kulturelle praksiser på flere områder. Vi må derfor rette oppmerksomheten mot hvem som definerer og hvilke særtrekk som blir anerkjent slik Engebrigtsen og Fuglerud (2009) understreker når de hevder at «*minoritetsgruppers kultur ikke utspiller seg i kulturnøytrale omgivelser, men i møtet med andre kulturelle premisser.*» (op.cit., s.14). I praksis betyr det å ta avstand fra den ensidige fokuseringen på *de andres kulturer*, og i stedet fokusere på forholdet mellom parter som representerer forskjeller. I den sammenheng må vi ta i betraktning at flyktninger vil representere en minoritetsposisjon i det norske samfunn. Det kan bidra til at forskjellene de representerer ikke blir anerkjent og forstått av majoritetssamfunnet, og omvendt. Når vi skal få fram hva som kjennetegner våre informanternes kultur, vil vi derfor legge vekt på å få fram deres forståelse. Vi vil med andre ord vektlegge et solidaritetsperspektiv, snarere enn et kulturperspektiv som overordnet for å forstå hvilken kulturell ballast de gjør relevant i det norske samfunnet (Qureshi og Fauske 2010).

2.4. Transnasjonalt perspektiv

I vårt forskningsarbeid stiller vi informantene spørsmål om oppvekst og hverdagsliv i hjemlandet. I tillegg spørsmål om deres forhold til landsmenn, familie og hjemland etter at de kom til Norge. Vi søker også kunnskap om samfunn og land de kommer fra. Dette utgjør deres referanseramme når de starter opp et nytt liv i Norge. For å forstå tilpasningen til dette nye livet, blir vi avhengige av å se det i lys av det gamle og de forbindelser som opprettholdes. Et transnasjonalt perspektiv innebærer å se overgangen til det nye livet med dette som bakteppe. Sagt på en annen måte: «*tilpasningen til det nye var vanskelig å utskille fra kontakten med det gamle*» (Fuglerud 2004, s.14).

Foner (2005) beskriver transnasjonal tilpasning som «*måter vanlige mennesker lever hverdagsliv på tvers av geografiske grenser, og hvordan folks aktiviteter påvirker livet i det landet de reiser fra og landet de reiser til*» (i Moen 2009, s.23). Dette kan sees i lys av det Skytte (2008) beskriver om mer kollektivistisk orienterte samfunn, som de fleste av våre informanter kommer fra. Hun skiller mellom individuelle og kollektive livssyn. Innenfor sistnevnte vil både verdier og handlinger ha fokus på hva som er til beste for kollektivet, og vektlegger i mindre grad individet. I praksis innebærer dette et gjensidig ansvar for hverandre utover kjernefamilien. Det kollektive ansvaret gjenspeiler seg også i barneoppdragelsen, som

ikke ene og alene er foreldrenes, men familien og slektas ansvar også. Andre kjennetegn er at patriarkatet er sterkere og kjønnsroller og arbeidsdeling er mer tradisjonelle. Familie og slekt lever tett på hverandre.

Den transnasjonale familien kan ha ulike forbindelser over landegrenser slik Goulborne m.fl. (2010) skisserer. De beskriver tre områder, politikk og økonomi, kultur og omsorg og underhold, som familiene kan være engasjert i. En annen beskrivelse av transnasjonale forbindelser handler om transmigranten: «*Transmigranter handler, tar beslutninger og er engasjert i sosiale relasjoner som forbinder hjemlandet og det landet de har slått seg ned i*» (Schiller, Basch og Blanc – Szanton 1993, s. ix).

Transnasjonale relasjoner kan ha ulik effekt på muligheter og utfordringer i tilpasningen til det nye livet. Norge har en målsetting om integrering av våre nye landsmenn. Integrering som mål innebærer like muligheter, rettigheter og plikter for alle, mens integreringsprosessen handler om veien frem til målet (St.melding 49, 2003-2004). For noen betyr muligheten til å følge hjemlandets daglige nyheter på TV, at interessen for det som sendes på TV i det nye hjemlandet kommer helt i skyggen. Samtidig er det viktig å få kunnskap om det nye landet og hva som foregår her for å kunne delta på lik linje med andre. For andre kan kontakten med hjemlandet bidra til at savnet av familie og hjemlandets kultur blir mindre. På ulike måter påvirker dette integreringsprosessen og hverdagslivet i Norge.

Familie og slekt utgjorde og utgjør hovedingrediensen i det sosiale nettverket for mange. Sveaas (2011) understreker betydningen av familie og nettverk i kriser og overganger i livet; herunder også bosetting og etablering i et nytt land. Å ha gode og støttende nettverk er vesentlig for å mestre vanskelige og utfordrende livssituasjoner. Mange flyktninger kommer alene eller som amputerte familier til Norge. For dem blir kontakten med familie og venner over landegrenser svært viktig.

Å anvende et transnasjonalt perspektiv bidrar til en utvidet forståelse av overgangen og tilpasningen til et liv i Norge.

2.5. Integrering og inkludering

Alle land har en form for integreringspolitikk som viser hvordan vi innlemmer ”nye”. Integreringspolitikken, og dermed også forståelsen av innvandrernes tilpasning i det nye samfunnet, har endret seg over tid. Flyktningene er slik sett et speil på tida vi lever i (Brochmann 1993). Konfliktene som skapes i kjølvannet av flyktninger og utfallene av dem, reflekterer maktstrukturene i den historiske konteksten flyktningene oppstår i. Hva myndighetene til en hver tid legger i begrepet integrering er viktig for innholdet i politikken, og vi skal derfor se nærmere på integreringspolitikken flyktningene møter når de kommer til Norge.

På midten av 1990-tallet beskrives integrering både som innvandringspolitisk mål og middel (St.meld. nr 17. (1994-95)). Integrering som begrep peker på prosessene som innebærer at innvandrere blir en del av et samfunns sosiale liv. Prosessen er toveis og berører derfor både den enkelte innvandrere og befolkningen for øvrig. Det er en prosess som foregår kontinuerlig og vil kunne arte seg høyst forskjellig, avhengig av den enkeltes forutsetninger, livsfase osv. Mot slutten av 1990-tallet (St.meld.nr.17 (1996-97)) ser vi at integreringsbegrepet blir fremhevet som motsats til assimilering. Det ble gjort for å signalisere at innvandrene eller andre minoriteter, kan videreføre sin kulturelle og religiøse egenart.

På begynnelsen av 2000-tallet legges det sterkere vekt på at begrepet integrering ”*må vere ei gjensidig tilpassing mellom gruppene i samfunnet*” (St.meld. nr. 17 (2000-2001)). Begrunnelsen for vektleggingen ligger i maktforholdet mellom majoritet og minoritet, hvor majoriteten må bidra for at minoriteten kan integreres. Noen må med andre ord åpne døra for at ”de nye” skal kunne komme inn. Det ikke bare innvandrene som skal tilpasse seg norsk kultur. Majoritetssamfunnet skal også åpne seg og tilpasse seg «de andre».

I den Mangfoldmeldinga (St.meld. nr. 49 (2003-2004)) som kom i 2004 ble inkludering et begrep som delvis blir brukt som erstatning for «integrering», delvis som motsats til ekskludering. Her betones det enda tydeligere at den som oppfordrer til inkludering, indirekte sier at noen har et ansvar for å få det til. Ansvaret hviler normalt på majoriteten, eller dem som har makt til å lukke folk ute, eller ta dem inn. Meldinga legger samtidig vekt på at like muligheter, rettigheter og plikter er viktige virkemidler for å skape integrering. Som målsetting er det å være inkludert nær beslektet med målet om deltakelse; i arbeidsliv, nabolag, foreningsliv, politikk etc. Aktiv inkludering kan være supplement til formelt like

rettigheter, ut fra erkjennelsen om at like rettigheter ikke alltid gir ønsket resultat. Når man stiller krav og forventninger må man også legge til rette for inkludering. Inkludering forutsetter samtidig villighet til å delta. Mangfoldmeldinga var også tydelig på at det er individ, og ikke grupper, som skal integreres og inkluderes.

Oppsummert kan vi si at myndighetene siden 1990-tallet har valgt å bruke begrepsparet *integrering og inkludering* for å omtale politikken på feltet, med følgende definisjoner (NOU 2011:7): *Integreringspolitikken* handler for det første om hvordan nyankomne innvandrere raskest mulig kan komme inn i yrkes- og samfunnsliv, blant annet gjennom norskopplæring og kvalifisering, og hva dette krever av tilpasning og tilrettelegging de første årene i Norge. *Inkluderingspolitikken* handler for det andre om at alle som bor i Norge skal ha like muligheter og plikter til å bidra og til å delta i fellesskapet, og hvordan samfunnet bør organiseres for å oppnå dette. *Inkludering* omfatter den langsiktige utviklingen av livsløpet til innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre – deres deltakelse og tilhørighet til Norge. I tråd med Brochmann-utvalgets NOU: Velferd og migrasjon (2011) handler *integrering* om; kvalifisering, utdanning, arbeid, levekår og sosial mobilitet, innflytelse i demokratiske prosesser, deltakelse i sivilsamfunn og tilhørighet, respekt for forskjeller og lojalitet til felles verdier. Resultatet langs disse dimensjonene avgjør hvor vellykket integreringen er. Også her er integrering er en tosidig prosess hvor innvandrere og majoritet både påvirker hverandre, og utformingen av samfunnet.

Et av de mest fremtredene trekkene ved dagens integreringspolitikk er fokus på arbeid og aktivitet. Med arbeidslinja som bærebjelke i velferdspolitikken er målsettingen at flyktninger raskest mulig skal komme seg i arbeid og aktivitet. Vektleggingen av den norske «arbeidslinja» samsvarer med bredere internasjonale utviklingstrekk, og den er i de fleste sammenhenger nært forbundet med generelle sider ved arbeidslivspolitikken (NOU 2011:7). Målet for integreringspolitikken er like muligheter, rettigheter og plikter for innvandrere og barna deres til å delta og bidra i samfunnsliv, men hovedfokus er på deltakelse i arbeidslivet. Selv om inkluderingsbegrepet som vi har sett, viser til at samfunnet må på strukturelt nivå på områder som arbeidsliv, utdanning og sosiale ordninger aktivt også søker å inkludere nykommere, er det i dag en økende tendens til at det legges større vekt på den enkeltes evne til å lykkes med sin egen integreringsprosess, og da særlig med å komme seg i arbeid. Det

hviler med andre ord et større ansvar på enkelt individet om å *integrere seg* i dag enn det gjorde for på 1990-tallet.

Brochmannutvalget (NOU 2011:7) peker på at omfanget av offentlige tiltak rettet mot innvandrere og deres tilpassningsprosess, har økt betraktelig siden slutten av 1980-tallet. Dette er i følge Brochmannutvalget et resultat av både økt erfaring og kunnskap, men også av en økende politisk vilje til å stille sterkere krav ovenfor nye samfunnsmedlemmer. Brochmannutvalget mener at denne nyere vilje og evne til intervensjon fra myndighetenes side må ses i lys av stigende bekymring over omfattende levekårsproblemer i deler av innvandrerbefolkningen, samt stigende skepsis til om den eksisterende integreringspolitikken evnet å gi ønskede resultater. Samtidig ble det lansert nye ideer om hva som egentlig er en respektfull behandling av personer uten evne til selvforsørgelse. Mens det å «stille krav» tidligere kunne oppfattes negativt hos mange, har det vokst fram et konkurrerende syn, der vilkårsløse sosialhjelpsutbetalinger ble forstått som klientifiserende, og mangel på krav om motytelser som respektløst. I tillegg fikk kulturelt bestemte utslag av kvinneundertrykking stor oppmerksomhet tidlig på 2000-tallet, noe som bidro til offentlig intervensjon og aktivisering. Norge var også her del av en internasjonal trend, der den tidligere rettighetsorienterte integreringspolitikken har blitt oppsummert som langt på vei mislykket, og nå er det fremheving av den enkeltes plikter som må til for å lykkes med integreringen. Selv om flere forskningsrapporter (se f.eks OECD's rapport "Settling in" fra 2012) viser at integreringspolitikken på mange områder er vellykket, er det en utbredt forståelse av at noe må gjøres og krav må stilles. Dette gjenspeiles også i forslagene fra Brochmann-utvalget og tilslutningen anbefalingene fikk i den politiske behandlingen.

Norsk integreringspolitikk har siden 1970-tallet vært en kombinasjon av særskilte tiltak rettet mot innvandrere og anvendelse av generelle arbeidslivs- og velferdspolitiske virkemidler (NOU 2011:7). Hovedvekten har ligget på den generelle politikken, og det har vært en målsetting å få innvandrere raskest mulig inn i arbeidslivet, og i en posisjon der de kan likebehandles med majoriteten. Etter århundreskiftet har imidlertid norske myndigheter etablert et omfattende særtiltak overfor flyktninger og deres familier, som f. eks introduksjonsordningen for nyankomne.

I Norge som i de fleste andre land i Europa før 1970-tallet, brydde ikke det offentlige seg om innvandrernes tilpassningsprosess (Brochmann 2005). Sett fra myndighetenes side foregikk en gradvis og umerkelig tilpassning. Sett fra innvandrernes perspektiv var det ofte en smertefull

prosess, fordi de har latt seg assimilere, d.v.s. de har latt seg innlemme på majoritetens premisser. Oppsummert kan vi si at integrasjonspolitikken som ble lansert på 1970-tallet kan beskrives som multikulturalisme, og at den kom som en reaksjon på assimileringstanken som eksisterte. Multikulturalisme bygger på ideen om at alle kulturer er like gode eller like berettigede, og at kulturelle forskjeller er viktig og bevare (Asphaug 2011, Kjeldstadli 2010). Et multikulturelt samfunn består av ulike kulturer, mens begrepet multikulturalisme innebærer en politikk som ivaretar dette mangfoldet.

Asphaug (2010) med flere er opptatt av at det i dag har skjedd en gradvis bevegelse bort fra multikulturalismen: Fra en politikk med vekt på «rett til egen kultur» til vektlegging av «norske verdier». Multikulturalisme som ide og politikk impliserer at kultur og bakgrunn er viktig, fordi det danner utgangspunkt for individenes verdier, normer, erfaringer og kunnskaper. Dagens integreringspolitikk som tar utgangspunkt i hvordan den individuelle adferden påvirkes av økonomiske insentiver, evner ikke på samme måte å ta hensyn til flyktningenes kontekst og ulike bakgrunner. I følge Asphaug (op.cit.) har dagens politikk trekk av både «tøffere» og «mykere» tiltak parallelt for å inkludere innvandrere. Tiltak på områder som, oppvekst, utdanning og språk, likestilling og deltakelse er eksempel på myke tiltak (Arbeid mot diskriminering, ny lov i 2006 og Handlingsplan mot tvangsekteskap i 2007). Samtidig ser vi en klar innstramning i asylpolitikk og familiegjening. Det er også innført obligatorisk introduksjonsprogram med sanksjoner mot manglende deltakelse, og krav om språkbeherskelse og et indirekte krav om samfunnskunnskap ved naturalisering. Brochmannutvalget foreslår innstramninger og krav om yrkesdeltakelse og aktivitet i tråd med arbeidslinja.

Brochmann utvalget slår fast at innvandrere, særlig de med fluktbakgrunn, har en markant høyere fattigdomsrisiko enn andre hvor hovedårsak er manglende yrkesdeltakelse (NOU 2011:7). Utvalget mener ulikhetene i levekår skyldes samspill av tre ulike faktorer; (1) individuelle ressurser, (2) strukturelle forutsetninger og (3) valg og verdier. Når utvalget kommer med forslag pekes det på behovet for å skape bedre strukturelle forutsetninger for å kunne gi individet reelle valgmuligheter, men hovedvekten av forslagene vektlegger hvordan den individuelle adferden kan styres gjennom økte krav og økt kontroll. Vi kan si at flyktninger som kommer til Norge i dag verken møter en klar multikulturalistisk politikk, eller en klar assimileringpolitikk, men de møter forventninger om å bidra som arbeidskraft (Asphaug 2010).

Kap.3. Metodiske tilnærminger

3.1. Forskningsmetode

Målet for prosjektet er å få en bedre innsikt i og forståelse for flyktningers erfaringer knyttet til sammenhengen mellom livet i hjemlandet og livet i Norge. De som best kan si noe om disse erfaringene, er flyktingene selv. Av den grunn har vi valgt det kvalitative forskningsintervjuet, som forsøker å forstå informantenes livsverden ut fra deres perspektiv (Kvale og Brinkmann, 2009). Våre analyser og tolking er da basert på deres historier.

Utvalg

Rapporten er basert på intervju med 16 flyktinger som kommer fra Irak, Somalia og Tyrkia, hvorav seks kvinner og ti menn, i alderen 29 -59 år. De fleste har bodd i Norge i 10 -17 år og kom på 90-tallet. Medianbotiden er 11 år. Informantene ble valgt ut fra at alle kommer fra tredje verden land og at nasjonalitetene er blant de største flyktinggruppene i Trondheim kommune. I tillegg til den felles tredje verden bakgrunnen har folkene i disse tre landene i hele den postkoloniale perioden vært preget av sterke politiske og militære konflikter som i perioder har slått ut i krig og stor utrygghet for store deler av befolkningen. I planleggingen av prosjektet samarbeidet vi også med Trondheim kommune som var interessert i mer kunnskap om flyktinger fra disse landene for å bedre integreringsarbeidet.

Rekruttering

Når det gjelder rekruttering av informanter, var vi interessert i flyktinger som var voksne da de kom til Norge slik at de husket hvordan livet var i hjemlandet, samtidig som de hadde bodd i Norge noen år og derfor hadde erfaringer over tid knyttet til det nye livet i Norge. Kommuneansatte var behjelpelig med å rekruttere to av informantene. De resterende informantene ble rekruttert gjennom «snøballmetoden», hvor vi fikk informanter gjennom bekjente, som kjente noen, som kjente noen.

Vi erfarte utfordringer knyttet til rekruttering av informanter, blant annet tok det mye lengre tid enn vi hadde forutsett for å få gjort konkrete avtaler med den enkelte. Flere var skeptiske, idet de hadde deltatt som informanter tidligere, uten at det ble noen endringer til det bedre. «Snøballmetoden» er på mange måter et sjansespill i første omgang, i den forstand at vi i mindre grad styrer hvem vi får som informanter. Vi ønsket jo et bredt utvalg av informanter, som kunne gi oss variasjon i både erfaringer og oppfatninger. Det viste seg at vi var heldige.

Vi fikk stor variasjon i variabler som utdanning, alder, hvor de kom fra (by-land) og botid i Norge.

Intervjuene

Intervjuene var såkalte semistrukturerte intervju, det vil si intervju med spesielle fokusområder og konkrete spørsmål, som vi ønsket informantenes erfaringer og meninger om. Intervjuguiden (vedlegg 1) startet opp med livet i hjemlandet, hvor familie, utdanning arbeid og økonomi var tematisert. Deretter fulgte flukthistorien og overgangen til Norge og hvordan de kom hit. Videre fulgte livet i Norge med tema som familiegjensforening, familie og barn, arbeid, utdanning og økonomi og tilpasning til livet i Norge. Alle informantene ble intervjuet en gang, og intervjuet varte fra to til tre timer.

Det var stor variasjon i norskkunnskapene blant våre informanter, som medførte at vi i mange av intervjuene brukte tolk. I og med at vi ikke hadde noe kunnskap om informantene, var det informantene selv som avgjorde behovet for tolk. For noen bestilte vi tolk gjennom en kommunal tolketjeneste, mens andre foretrakk å bruke en bekjent som tolk. Selv om dette ikke er å anbefale (Jareg 2006), valgte vi likevel å intervju dem under disse forutsetningene. Alternativet var å miste dem som informanter, men når de selv stolte på den de ønsket å bruke som tolk, valgte vi å gjennomføre disse intervjuene på dette premisset.

De fleste av intervjuene foregikk hjemme hos informantene; noe vi i utgangspunktet ønsket. Grunnen til dette, var at ved et besøk hjemme, får vi mer utfyllende informasjon knyttet til våre spørsmål. Bilder og foto på veggene, møbler, mat etc. forteller også noe om hvordan de opprettholder kontakt, skikker og vaner fra egen kultur. I noen av intervjuene var andre familiemedlemmer til stede. Vi erfarte dette som en styrke knyttet til minnearbeidet om felles historie i hjemlandet og de tilstedeværende kunne utfylle hverandre. Samtidig ga det også utfordringer når vi skulle følge historien tilbake i generasjoner i forhold til bosted, arbeid etc. Da hadde vi plutselig to informanter med to forskjellige historier. Her valgte vi å ha hovedfokus på den personen som var forespurt som informant. Det var også sterke historier knyttet til det de fortalte oss, som berørte oss og som også påvirket hva vi konsentrerte oppmerksomheten på i intervjuet.

Dette var et fellesprosjekt blant fire forskere, som alle foretok intervjuer. Alle skulle også anvende dataene fra intervjuene i sitt videre arbeid, hvor vi var opptatt av ulike spørsmål. Det var derfor nødvendig med opptak av intervjuene, som i ettertid også ble transkribert. Vi så dette som helt nødvendig for å sikre et så likt datagrunnlag som mulig i forhold til de ulike problemstillingene og analysen. Om vi ikke hadde brukt opptak, ville intervjuer blitt notert og skrevet ned i ettertid. Dette ville medført at opplysningene i intervjuene allerede hadde vært gjennom en «siling» før de andre medforskerne fikk lese dem.

Vårt fokus for intervjuet var i hovedsak på fortid og det livet våre informanter har levd frem til intervjutidspunktet i Norge. Det kvalitative forskningsintervjuet blir en form for minnearbeid, med fokus på spesielle tema som vi ønsket innsikt i. En av informantene husket svært lite fra sin egen oppvekst, som illustrerer en svakhet ved retrospektive studier som vår studie er, det som også kalles minnefeil (Halvorsen 2008). Hva vi husker og hva som glemmes, er kompliserte prosesser i hjernen, men *«det som synes å være dokumentert, er at vår hukommelse endres med tiden, og at den er svært sårbar for påvirkning gjennom at ny informasjon knyttes til opprinnelige hendelser»* (Iversen 2010 s. 187). Datamateriale som omhandler faktiske opplysninger, som hvor de bodde, antall personer i husholdet etc. er konstante over tid, og vi kan forvente samme svaret uavhengig av når vi spør informanten. Spørsmålet om hvordan økonomien var eller hva som er spesielt vanskelig med å leve i Norge, er vurderingsspørsmål som derimot er påvirket av den kontekst den inngår i på et bestemt tidspunkt. For vår studie betyr det at data som innehar vurderinger fra informantens side, er gyldige for det tidspunkt hvor intervjuet skjedde. Om vi stiller de samme spørsmålene om fem år, er det ikke sikkert vil ville fått de samme svarene.

Dessverre var det stor variasjon i transkriberingen av intervjuene. Flere av intervjuene var for kortfattet oversatt. Derfor ble det nødvendig å lytte til de av intervjuene som viste seg å være kvalitetsmessig dårlige. Det ble derfor brukt uforholdsmessig mye tid for å hente ut dataene.

3.2. Informantenes landbakgrunn

Våre informanter kommer fra 3 land, alle preget av fattigdom og krig. 4 er fra Tyrkia, 6 er fra Irak og 6 er fra Somalia. Hva er typisk for levemåten og levekårene i disse landene? Både Somalia, kurdisk Irak og kurdisk Tyrkia tilhører den tredje verden og har den tredje verdens karakteristika: Landa har ikke vært gjennom en industriell revolusjon. Dette preger det

økonomiske systemet som fortsatt er dominert av primærnæringer og store forsørgerhushold. Den økonomiske veksten har vært liten og som en konsekvens av stor fattigdom, lavt utdanningsnivå og analfabetisme. I tillegg til fattigdommen har disse tre landene og nasjonene i hele den postkoloniale perioden vært preget av sterke politiske og militære konflikter som i perioder har slått ut i krig og stor utrygghet for store deler av befolkningen. Som kilde til denne korte gjennomgangen har vi brukt Wikipedia og FNs Human Development Report (UN 2011).

Somalia

Etter nesten 100 års kolonistyre ble landet selvstendig i 1960. Landet har ca. 9 mill innbyggere og er fortsatt preget av nomadisk økonomi. Fra 1991 har det vært borgerkrig og konstant uro og ustabilitet. I følge FN er det ca. 1.3 mill internt fordrevne og 558 000 flyktninger. Det betyr at over 20 % av befolkningen er på flukt. I 2008 kom det 1293 asylsøkere fra Somalia til Norge. Koloniseringen og seinere store klanmotsetninger og borgerkrig har stanset den økonomiske og sosiale utviklingen i landet. Mens BNP pr. innb. for den tredje verden var 2696 \$, var den i Somalia 712 \$. Den forventede levealderen var 47.2 år mot 61.5 for den 3.verden samlet. Bare 24.9 % av befolkningen kunne lese og skrive. Gjennomsnittet for den 3.verden er 68.8%.

I tillegg til mangel på økonomisk utvikling må en regne med at 20 år med krig og uro også har utfordret den tradisjonelle kulturen, svekket klan- og familiefelleskap og overlatt individene enda mer til seg selv.

Kurdisk Irak

Det er vanskelig å finne tall for hvor stor del av de irakiske flyktningene som er kurdere. I følge Flyktningeregnskapet var Irak det landet i verden etter Palestina, Afganistan og Somalia som hadde størst antall flyktninger (Flyktningehjelpen 2013). 1.9 millioner irakere hadde flyktet ut av landet i 2009 og 2.8 millioner var interne flyktninger. Dette utgjør til sammen over 6 % av befolkningen.

De kurdiske områdene i Irak har mer eller mindre sammenhengende vært preget av borgerkrig siden 1970. Særlig på slutten av 80-tallet da regjeringa i Irak gikk til brutale angrep på de

kurdiske områdene. Etter krigen med Iran var Irak sterkt svekket og kurderne oppnådde selvstyre i 1991 i tre provinser.

Vi må regne med at en betydelig del er kurdere slik at andelen av den kurdiske minoriteten som har flyktet trolig ligger godt over 6 %.

Irakere utgjorde den største asylsøkergruppa til Norge i 2008. Da søkte 3137 irakere asyl. I 2009 var det 18 700 irakiske flyktninger i Norge.

Levekårene i de kurdiske områdene av Irak er både preget av lange perioder med den gode økonomiske utviklingen i Irak, og av at dette er minoriteter i de mindre fruktbare fjellområdene. Krigen med Iran og seinere krigene med Nato fra 1991 til i dag, har svekket levekårene kraftig. For den kurdiske befolkningen har det trolig skjedd små levekårsforbedringer de siste 20 årene. Tall fra år 2000 viser at BNP pr. innbygger var på 3197 \$. Dette er langt over situasjonen i Somalia, men vesentlig lavere enn Iran og Tyrkia. Forventa levealder er 63.8 år. 53.7 % kan lese og skrive.

Den kurdiske befolkningen i Irak har de siste 20-25 årene levd under svært usikre forhold. Selv om levekårene har vært bedre enn i mange andre fattige land har den politiske utryggheten og krigene som har berørt områdene gjort livssituasjonen uholdbar for mange.

Kurdisk Tyrkia

Den største delen av det kurdiske folket lever i Tyrkia. Det er usikkert hvor stor den kurdiske befolkningen er men anslagene sier ca.15 millioner av Tyrkias 73 mill. Den tyrkiske regjeringa har ikke anerkjent den kurdiske minoriteten og har slått brutalt ned på den nasjonale motstandskampen. Om lag 40 000 er drept i kamper og tusener fengslet. Tusenvis av kurdiske landsbyer er slettet med jorda og befolkningen er flyttet til "tyrkiske" deler av landet. Dette gjelder mange av "våre" kurdere som kommer fra Konja-området, et område langt fra det kurdiske nasjonale området.

I følge Flyktningeregnskapet var det registrert 214 000 flyktninger fra Tyrkia i 2008. I tillegg kom 1.2 millioner interne flyktninger (Flyktningehjelpen 2009). Vi må regne med at storparten av disse var kurdere. Dette utgjør 8-10 % av den kurdiske befolkningen i Tyrkia.

Til Norge kom det bare 82 asylsøkere fra Tyrkia i 2008. I alt bor det 2666 tyrkiske flyktninger i Norge. Storparten er kurdere.

Tall publisert av FN viser at Tyrkia er blant de mer utvikla landa i den tredje verden (UN 2009). Forventa levealder ligger i snitt menn/kvinner på 72 år. 96 % av menn og 81 % av kvinner kan lese og skrive og BNP pr. mannlig innbygger er over 20 000 \$ (Norge 60 000). Levekårene for kurdere i Tyrkia er trolig dårligere enn levekårene for gjennomsnittet av befolkningen.

Ut fra denne oversikten kan vi oppsummere: Alle de tre informantgruppene kommer fra land som i hovedsak kjennetegnes av primærproduksjon-landsbygda, og ikke-industrielle forhold. Situasjonen for befolkningen i Somalia er ekstrem, både levekårmessig og sikkerhetsmessig. Kurderne har bedre levekår, men særlig kurderne i Irak har vært involvert i brutale kriger. Kurdere i Tyrkia har trolig best levekår og også sikkerhetsmessig den beste situasjonen. Samtidig har de vært utsatt for en veldig kraftig kulturell undertrykkelse som har bidratt til mye usikkerhet når det gjelder nasjonal identitet.

Kap.4. Hva forteller våre informanter?

Vi vil nå presentere det flyktningene selv har fortalt om overgangen fra livet i hjemlandet til livet i Norge. Først presenterer vi det de har fortalt om livet i hjemlandet med fokus på hushold, husholdsøkonomien, arbeidsdeling i husholdet, det sosiale nettverket og utdanning. Deretter følger en gjennomgang av det de forteller om hvordan de nå lever i Norge.

4.1. Livet i hjemlandet

4.1.1. Husholdet og storfamilien

Alle informantene var over 20 år da de kom til Norge. De hadde alle levd så lenge i hjemlandet at de husket godt hvordan husholdet var sammensatt og hva som var de enkeltes oppgaver.

Tabell 1. Antall husholdsmedlemmer i hjemlandet.

- 5 medlemmer	6 – 10 medlemmer	11 + medlemmer	Alle hushold
1	7	8	16

Mens gjennomsnittshusholdet i Norge har 2 medlemmer, har 15 av 16 hushold blant vår informanter over 6 medlemmer. Gjennomsnittshusholdet var på 10 medlemmer. I tillegg fortalt informantene at de hadde tett kontakt med storfamilien. En kvinne på 41 som kom til Norge da hun var 25 år forteller:

Vi var aldri bare oss søsken. Pappas søsken kom og bodde til oss. Mamma sa alltid velkommen. Tre søskenbarn, 2 gutter og 1 jente vokste opp hos oss. Mamma behandlet søskenbarn som bodde hos oss som familie.

I noen familier var det også vanlig at mannen har flere koner. En av informantene, som var 23 år da han kom til Norge forteller: *Jeg hadde to mødre fordi pappa hadde to koner. Vi var 10 søsken.*

4.1.2. Husholdsøkonomien i hjemlandet

Informantenes kunnskap om foreldres yrkesbakgrunn varierer. Noen informanter snakker om svigerforeldres yrkesbakgrunn og noen om egen yrkessituasjon i hjemlandet. Det siste gjelder der informanten ble gift i hjemlandet og hadde eget hushold i lengre tid. Det som har vært viktig i denne sammenhengen er å avklare hvilken yrkeskultur som først og fremst preger informanten fra hjemlandet. Dette fordi de fleste som kom til Norge var unge voksne. 11 av 16 var under 30 år. Så langt som mulig er det foreldres yrke vi har forsøkt å få tak på.

11 av de 16 informantene kom fra familier som levde helt eller delvis av jordbruk. Men også den ene med akademisk utdanning og yrke forteller at han tidligere hadde eid mye jord som familien mistet til geriljaen.

Selv om levestilen i byen og på landsbygda har mye felles, regner vi med at folk på landsbygda, av bondeslekt, som regel lever mer tradisjonelt enn de som har lønnsarbeid og bor i byen.

Tabell 2. Foreldres yrkesbakgrunn i hjemlandet

Yrkesbakgrunn	Antall
Landbruk	4
Landbruk +handel	3
Landbruk + annet	4
Militær	2
Annet	3

De fleste av informantene kommer fra familier som lever tradisjonelt. Derfor er det også bare et fåtall som kommer fra hushold hvor også kvinner har arbeid utenfor hjemmet. Ingen av de tyrkiske kurderne kommer fra hushold hvor kvinner hadde inntektsgivende arbeid utenfor husholdet. Men både irakiske kurdere og somaliere, i alt 6, har levd i hushold hvor også kvinner gjør annet enn å arbeide i husholdet. En informant vokste opp hos tante som drev restaurant. 4 informanter forteller om mødre som har drevet litt handel. En informant, som var i midten av 30-åra da han og kona kom til Norge, forteller at kona hadde en heldagsstilling i et intellektuelt yrke i hjemlandet. Han har selv bondebakgrunn og det er lite som tyder på at hans

egen mor hadde inntekter utover husholdet. De fleste kvinnene som hadde lønnsarbeid hadde inntekter fra småhandel.

Klassifiseringen under baserer seg på en tolking av det de uttaler om inntekter. Her er det noen uklarheter. Flere informanter har problemer med å vurdere levestandarden i sitt eget hushold fordi familien er så nært knyttet økonomisk til storfamilien. En informant forteller f. eks. at de hadde slektninger som bodde i nærheten og at ”alle hjelper de som ikke har mat”. Derfor sier han også at de har ”bra økonomi”, selv om det kan være knapt med inntekter til tider. En informant forteller at han kommer fra en familie med store økonomiske problemer pga krigen. Kona kommer imidlertid fra en rik byfamilie.

I tilfeller som nevnt over har vi måttet foreta en helhetsvurdering av familiens liv for å bestemme levestandarden.

Tabell 3. Husholdsøkonomien i hjemlandet

Husholdsøkonomi	Antall
God- bedre enn vanlig	7
Middels inntekt	7
Dårlig – svært dårlig	2
I alt	16

Som oversikten viser kommer flyktningene fra hushold som ikke er preget av store økonomiske problem. Nesten 90 % kommer fra familier som har middels eller god inntekt. Flere kommer fra storfamilier som har betydelige økonomiske ressurser. Bare 2 informanter forteller om en oppvekst preget av økonomisk fattigdom.

Under samtalen med informantene om økonomi stiller vi også spørsmål om de får økonomisk hjelp fra familie og venner. Svarene bekrefter at også våre informanter kommer fra hushold sterkt preget av uformelle økonomiske transaksjoner. En informant gir et godt bilde av forsørgersituasjonen når han omtaler familien som *et stort fellesskap, som et trygdekontor*. En annen forteller at dersom man bor på landsbygda og familien har jord *behøver vi ikke å handle mye i butikken*.

En informant forteller om styrken i det sosiale fellesskapet i hjemlandet: *Det er sånn til oss. Når det gjelder vår kultur og bakgrunn i forhold til her i Norge. Hvis naboen din behøver noe stiller du opp uansett. Hvis folk du ikke kjenner trenger hjelp og du blir spurt hjelper du til. Vi spurte om hva hjelpen betydde om noen hadde pengeproblemer: Mellom oss prøvde vi å hjelpe. Alle hjalp til, familien og naboene. Hvis vi hadde kjøtt delte vi med naboene og spiste sammen.*

Ansvar for å stille opp overfor fellesskapet gjelder også for folk som bor i byen. En av informantene fortalte at han ”jobbet 40 % gratis” for å hjelpe andre som ikke kunne kjøpe hans tjenester. En informant forteller at det var ikke bare familien som fikk hjelp: *Det spiller ingen rolle om de er i familie. Vi var jo naboer. Det var ganske vanlig å hjelpe hverandre.*

Det viktige med disse fortellingene er ikke bare at de forklarer noe om folks levestandard. De forteller også noe om en økonomisk kultur som er svært forskjellig fra kulturen i Norge. Som flyktninger i Norge har de ikke lenger dette «trygdekontoret» eller økonomiske sikkerhetsnett. Nå skal de tilpasse seg et samfunn hvor det aller meste av økonomi er ulike former for markedstransaksjoner.

4.1.3. Arbeidsdeling i husholdet i hjemlandet

Våre informanter fortalte fra hjemlandet om en kjønnsdelt arbeidsfordeling innen husholdet, der mennene skaffer lønnsinntekter og kvinnene har ansvar for husarbeid slik en kvinnelig informant bekrefter: *Mannfolka hadde ingenting med husarbeid å gjøre, det var damene sin oppgave.* Bare et fåtall av gifte kvinner hadde arbeid utenfor hjemmet. Det var også vanlig at barna hjalp foreldrene, og de ble sosialisert inn i samme kjønnsdelte arbeidsdeling slik en av de kvinnelige informantene framhever: *Søstrene mine hjalp til hjemme; ikke brødrene.* De av jentene som ikke tok utdanning, fortsatte å hjelpe til med husarbeid mens de var i hjemlandet. Men også brødrene hjalp til, og deres oppgaver var først og fremst å gå ærend og delta i arbeid sammen med sine fedre.

I tillegg til den kjønnsdelte arbeidsdelingen i husholdet, kom det også fram i vårt materiale at mennene i familien hadde en overordnet posisjon. Blant annet kom det til uttrykk når det gjaldt barneoppdragelse. Også her var pliktene kjønnsdelte. Mødrene hadde det daglige ansvaret for barna, fedrene kunne hjelpe til med lekser dersom mor var analfabet. Men når det

gjaldt grensesetting hadde far et overordnet ansvar, slik denne mannen forteller: *Både mor og far lærte oss hva som var galt, men bare far straffet.* Ikke bare var denne oppgaven forbeholdt far, men også sønner, slik en irakisk kvinne framhever: *Hvis far ikke var hjemme, var det bror som straffet.* Noen av kvinnene som bekrefter denne praksisen, forklarer den med religion; slik denne kvinnen framhever: *I Islam har vi en annen kultur; mannen bestemmer, hvis damer gjør feil, blir de straffet.* Andre framhever imidlertid en mer nyansert forståelse, slik en kvinnelig informant hevder: *Kvinner har masse frihet selv om de er muslimer.*

Allerede mens familiene bodde i hjemlandet, var det eksempler på situasjoner som bidro til at arbeidsdelingen i hjemmet kom under press. En av de kvinnene var for eksempel jurist og arbeidet som advokat i en større by. Hennes mann, som var vår hovedinformant, understreket at de begge hadde hatt ansvar for husarbeid mens de bodde i hjemlandet, selv om kona gjorde mest. Hennes arbeidsdeltakelse utenfor hjemmet var dermed en faktor som bidro til endringer. En annen informant, gift kvinne som hadde utdanning og jobb i hjemlandet, forteller at hennes generasjon hadde større grad av arbeidsdeling enn foreldregenerasjonen og framhever: *Jeg og min ektefelle var mer moderne enn foreldrene våre.* Denne moderniseringen hevder en annen informant kom av at styresmaktene hadde lagt til rette for kvinners rett til utdanning og arbeid. Men disse endringene hadde på ny blitt hindret som følge av krig og konflikt slik en av de kvinnelige informantene understreket: *men akkurat når folk begynte å tenke moderne, ble det krig.*

Våre informanter bekrefter dermed at selv om de kommer fra samfunn med sterk grad av kjønnsmessig arbeidsdeling, skjer det endringer både som følge av kvinners utdanning og arbeidsdeltakelse og det kan også skje som en følge av politiske reformer. I tillegg formidler flere av informantene at selve migrasjonsprosessen medvirket til slike endringer. Når mor enten flyktet alene med barna, eller ble tilbake i hjemlandet mens far oppholdt seg i et annet land; måtte hun som kvinne ta langt flere oppgaver enn ansvar for hus og hjem. Den tradisjonelle arbeidsdelingen i husholdet hadde dermed vært utsatt for press også før familiene kom til Norge.

4.1.4. Det sosiale nettverket i hjemlandet

Familiene vi intervjuet har mange ulikheter, noen har levd nomadiske liv, noen har flyttet og flyktet mange ganger, mens andre har bodd i samme landsby i generasjoner før de kom til

Norge. Noen kommer fra landsbyer, andre fra store byer og noen begge deler. Men når informantene beskriver hvor mange de bodde sammen med i hjemlandet, viser det seg at alle kommer fra store familier (se også s. 24). En av informantene som var 23 år da han kom til Norge forteller: *Da vi giftet oss kom minst 400 i bryllupet. Enkelte ganger kan du se tusenvis av mennesker når det er bryllup.* De aller fleste informantene forteller at de levde i engenerasjons hushold, men med besteforeldre, onkler, tanter og søskenbarn i nærheten.

Som vi tidligere har sett understreker flere av informantene at familiene holder tett sammen, og at de har direkte omsorgsansvar for hverandre. En kvinne forteller at hvis en i familien har mange barn, kan noen barn bli oppdratt av en søster som har mindre omsorgsansvar. Dette betinger at de har familie i nærheten. Informantene forteller også at de eldre er avhengig av sine barn når de blir gamle: *Hos oss er det ikke slik som i Norge. Når man blir 18 år har man ansvaret for foreldrene også, for de får ikke hjelp fra staten. Ungene er som en forsikring.*

For mange av informantene blir det vanskelig å ta seg av de eldre når de har vært på flukt fra krig, slik situasjonen er i Somalia og Irak. Familien og nettverket splittes og løses opp og de mister familienettverket. Vi ser at de da prøver å ta kontakt og danne nettverk med andre landsmenn som har flyktet. Slik sett virker krigssituasjonen som en forberedelse til flyktningsituasjonen. I Norge forteller mange av informantene at de lever med sorg og bekymring for sine gamle foreldre som de ikke får tatt seg av.

En annen mann som var 29 år da han kom til Norge, beskriver at familiene støtter hverandre både økonomisk og sosialt, og at overgangen mellom ulike hushold er "flytende": *Du må forholde deg til familien hele tiden. Spiller ingen rolle om du er voksen eller barn. Vi var 10 barn og to voksne. Så var det tanter og onkler som kom hele tida. Vi flyttet sammen og støtter hverandre. Hvis en familie har problemer så får de støtte av oss. Når du er ung drar du til besteforeldre eller tanter/onkler og får litt penger eller ting du kan bruke selv.*

Familienettverket beskrives ikke bare som et sted å søke støtte hvis en f. eks har økonomiske problemer, men også som et viktig sosialt nettverk. Alle våre informanter beskriver det sosiale nettverket rundt husholdet i hjemlandet som omfattende. De kan ofte spise sammen, og som mange understreker, de oppsøker hverandre uten å avtale på forhånd. En kvinne på 36 år beskriver nettverket og den uformelle kulturen i hjemlandet slik: *Kulturen i hjemlandet innebærer at man besøker hverandre hver uke og har noen å prate med når man er trist.*

Denne måten å være sammen på, å ha familie eller naboer å stikke innom uten avtale, er noe alle understreker at de savner sterkt ved livet Norge.

Familiene møter nye forventninger og utfordringer i Norge som rokker ved måten familielivet og det sosiale livet ble praktisert på i hjemlandet. Spesielt med hensyn til at alle forteller at de hadde et stort støttende nettverk både sosialt og økonomisk i hjemlandet. I Norge lever alle vi intervjuet i ”kjernefamilien” uten å være del av et større nettverk.

4.1.5. Utdanning i hjemlandet

Våre informanter kommer fra land der det generelle utdanningsnivået er langt lavere enn i Norge. FN-statistikk viser at om lag 40 % av innbyggerne i gruppen «Minst utviklede land» er analfabeter og antall år i utdanning er i gjennomsnitt 3.7 år i disse landene (UN 2013). Til sammenligning er gjennomsnittlig antall år i utdanning 12.6 år i Norge. Selv om utdanningsnivået i land som Irak og Tyrkia har ligget noe høyere enn dette, har den gjennomsnittlige innbyggeren i disse landene kun elementær utdanning. Utdanningsnivået til våre informanter er beskrevet i tabell 2:

Tabell 4. Utdanningsnivå fordelt på kjønn og utdanningsnivå i hjemlandet.

	Ingen utdanning	Grunnskole	Videregående	Høgere utdanning – kort	Høgere Utdanning -lang	I alt
Kvinne	2	1	2	1		6
Mann	1	2	2	3	2	10
Totalt	3	3	4	4	2	16

Som det framgår av tabellen er utdanningsnivået for menn høyere enn gjennomsnittet i de landene informantene kommer fra. 5 menn, 50 % har høyere utdanning. Tilgjengelig FN-statistikk skiller ikke på kjønn, men av befolkningen som helhet har 16 % av Iraks befolkning høyere utdanning (UN 2013). Data for Somalia mangler, men i nabolandene Kenya og Etiopia har h.h.v 4 % og 5.5 % utdanning på dette nivået. Kvinnene har klart lavere utdanning enn mennene, noe som også er forventet ut fra det vi vet om utdanningssituasjonen i hjemlandet. 2 av 6 kvinner har ingen utdanning. For kvinner med så lite utdanning fra hjemlandet vil møtet med det norske samfunnet bli særlig utfordrende.

4.1.6. Oppsummering

Innledningsvis skriver vi at det er tre spørsmål vi ønsker svar på med vår undersøkelse. Det første av disse er spørsmålet om flyktingenes levemåte og kultur før de må flykte til Norge. Det vi kan oppsummere etter dette kapitlet er at både levemåten og kulturen ser ut til å ha vært ganske typisk for familier i disse landene. De fleste familiene er knyttet til landsbygda. De har vokst opp i storfamilier med mange barn og mange slektninger i nærheten. Den kjønnsmessige arbeidsdelingen har vært tradisjonell. Dette preger også barneoppdragelsen. Maktforholdene i familiene har vært patriarkalske. Økonomien er preget av uformelle økonomiske relasjoner. Familiene skiller seg kanskje ut når det gjelder utdanningsnivå og økonomi. Både utdanningsnivået og levestandarden ser ut til å være høyere enn det som er situasjonen for gjennomsnittsbefolkningen. En betingelse for å kunne starte på den krevende og kostbare flukten til et annet land er tilgang til økonomiske ressurser. Med denne bakgrunnen flykter våre informanter til Norge.

4.2 Livet i Norge

I dette kapitlet presenterer vi først informantenes bosettingsprosess sett i lys av aktuelle regelverk som grunnlag for opphold i Norge. Deretter følger informantenes erfaringer knyttet til flukt, ankomst til Norge og familiegjening. Videre følger informantenes historier om livet i Norge. Rekkefølgen her følger så langt som mulig rekkefølgen i framstilling av livet i hjemlandet, men med tillegg av opplysninger om barnas situasjon og deres egen opplevelse av forskjeller, på godt og vondt, mellom livet i hjemlandet og livet i Norge.

4.2.1 Lov og regelverk for opphold i Norge

Våre informanter kom til Norge i perioden 1987 – 2010. Både lover og forskrifter knyttet til utlendingers adgang til riket² (utlendingsloven), ble endret i denne perioden. Det som blant annet har skjedd i løpet av disse årene, er en skjerping av vilkårene for å komme inn i Norge og få oppholdstillatelse her. I 1986 fikk 23,2% av de asylsøkere som fikk opphold i Norge, politisk asyl, mens året etter var det sunket til 7,8% (Eraker 2001). Dette var blant annet resultat av en strengere tolkning av asylinstituttet. Flertallet av våre informanter kom som asylsøkere, og fikk oppholdsstatus på såkalt «humanitært grunnlag». Når dette nevnes, er det

² Lov om utlendingers adgang til riket 1988 og 2008

også fordi oppholdsstatus har betydning for spørsmålet om familiegjenforening. Hovedreglene for familiegjenforening for denne gruppen, var blant annet krav om egnet bolig og inntekt av en viss størrelse for underhold av de som kom gjennom familiegjenforening. Familiene måtte selv arrangere og betale reisen til Norge. For de som fikk politisk asyl var det ingen krav hverken til bolig eller inntekt, og det var andre instanser som ordnet og betalt reisen hit. Felles for begge grupper, var og er hovedregelen om at søknad om familiegjenforening må komme fra den/de som oppholder seg utenfor Norge, og at søknaden må gå gjennom en norsk utenriksstasjon.

I dag er regelverk og vilkår for familiegjenforening mer likestilt for de med politisk asyl og de som har oppholdstillatelse på grunn av sterke menneskelige hensyn eller særlig tilknytning til riket. Samtidig har det blitt strengere regler knyttet til familiegjenforening i forhold til familiemedlemmer, det vil si hvem som får komme. Likeledes kravet om økonomisk underhold av den som kommer gjennom familiegjenforening (Utlendingsloven 2008), men også gjennom DNA-tester³ av slektskap (2007). I kjølevannet av debatten om tvangsekteskap, ble det også drøftet innføring av en minimumsalder på ektefelles muligheter for innreise og opphold her, for inngåtte ekteskap etter at hovedpersonen kom alene til Norge. Med andre ord har våre informanter møtt et ulikt regelverk knyttet til familiens muligheter for innreise og opphold i Norge.

4.2.2 Flukt og ankomst

Som det fremgår i kapittel 3 kommer alle våre informanter fra land med en lang historie preget av kriger og konflikter. Årsaken til at de nå befinner seg i Norge har bakgrunn i denne historien, både for de som kom hit som asylsøkere og de som kom gjennom familiegjenforening og arbeidsinnvandring. Dette er altså en fellesnevner.

Våre informanter kom i løpet av en periode på 23 år. 11 kom som *asylsøkere*, mens en kom på *kvote* gjennom FN. Fire av informantene, tre kvinner og en mann kom gjennom *familiegjenforening* med sine ektefeller som da hadde lovlig opphold her.

³ Ot.prp.nr 17 (2006-2007) Om lov om endringer i utlendingsloven (DNA-testing og aldersundersøking mv.)

De som kom hit som asylsøkere forteller alle om en mer eller mindre dramatisk flukt i den forstand at de utsatte seg selv for fare når de skulle krysse grenser og gjennomføre en illegal migrasjon. Flukten til Norge gikk gjerne gjennom flere land. En forteller om et fengselsopphold, før han ble sendt i retur til hjemlandet, hvor flukten lyktes andre gang. Her var også et mindreårig barn med på reisen. Farlig kunne det også være for familiemedlemmer som måtte krysse grenser ulovlig for å ta seg frem til en utenriksstasjon hvor de kunne søke familiegjenforening, gjennomføre intervju og ta blodprøver, som var nødvendig i forhold til familiegjenforening i Norge.

Alle informantene hadde ”hjelpere” som arrangerte flukten for dem. Det betyr at de også har betalt penger for å komme seg ut av den vanskelige situasjonen som de var i. En forteller at han betalte 6000 dollar for reisen og dette var mye penger. Noen finansierte flukten selv, mens andre fikk hjelp av andre familiemedlemmer, deriblant personer som allerede hadde etablert seg i et nytt land. Flere av våre informanter endte opp i Norge fordi ”hjelperne” hadde skaffet dem visum og billetter hit, mens de selv egentlig hadde andre mål for flukten. En forteller at *familien sendte penger, så jeg hadde planer om å dra til Canada. Da jeg var på vei, hadde de kjørt til Oslo og jeg visste ikke...* Mange hadde familiemedlemmer som hadde migrert før dem, og flere av våre informanter hadde disse landene som reisemål. Ni av våre informanter hadde ingen kunnskap om Norge før de kom hit. En sier *da jeg kom, var det første gang jeg hørte om Norge*, mens en annen sier *hvor er jeg? Det var ikke et skilt jeg skjønnte*.

De fleste som kom som asylsøkere til Norge, bodde fra tre til atten måneder i mottak og de bodde alle på mer enn ett asylmottak. Ni av informantene bodde på asylmottak som ikke lå i samme kommune som de etter hvert ble bosatt i. Bare en bodde hos kjente allerede da han kom hit. Da de ble innvilget oppholdstillatelse, ble alle etter hvert bosatt ute i kommune. Her ble de først tildelt kommunale leiligheter.

En av informantene kom som overføringsflyktning til Norge, sammen med sin kone. De ble bosatt direkte i kommune etter ankomst Norge, og var slik sett i samme situasjon som de som kom gjennom familiegjenforening til Norge. De bosatte seg også direkte i kommunen etter ankomst Norge.

En tredje vei for å komme til Norge er gjennom familiegjening med noen som allerede bor i Norge. Fire av informantene kom på denne måten og flyttet da direkte inn til den de ble gjenforent med.

4.2.3. Familiegjening

Bortsett fra en familie, har alle familiene levd som splittede familier en periode. Årsaken til splittelsen varierer. I 14 av familiene flyktet et familiemedlem, hvor kjernefamilien i ettertid ble gjenforent. I en familie kom ektefellene sammen til Norge, mens i en familie giftet de seg mens vår informant hadde opphold her i Norge og kona så kom gjennom familiegjening. Av de som var gift før de kom til Norge og fikk familiegjening, er kun en skilt. 9 av våre informanter har gått gjennom lange og krevende prosesser før de endelig kunne gjenforenes med familien. Medianventetiden er 3 ½ år, men for to informanter var de adskilt fra familien hele 10 år.

Når det gjelder selve søknadsprosessen om familiegjening, har de ulike historier. Noen fikk hjelp fra myndighetene, mens andre fikk hjelp av venner eller fant frem på egen hånd. En person engasjerte selv en advokat for å få hjelp til dette. Bortsett fra en av informantene, begynte alle hovedpersonene med søknad om familiegjening ganske snart etter at de selv fikk oppholdstillatelse. En forteller at han ikke var kjent med at søknad om familiegjening måtte sendes fra den som oppholdt seg utenfor Norge og som ønsket å komme hit. For dem betydde det at kona måtte ta seg frem til en norsk ambassade og det var både farlig og vanskelig. Han sier *det som var vanskelig var at kona måtte til nærmeste ambassade. Vi har papirer på at vi er gift så forstår ikke hvorfor man må det.*

En annen forteller at han søkte om familiegjening to ganger. Første gang fikk han avslag fordi han ikke oppfylte vilkåret om underhold. Han var i utgangspunktet ukjent med dette kravet. *Første gangen så var ikke arbeidet og inntekten min nok til å forsørge en familie.* Han tok dette opp med arbeidsgiveren sin og sier *Noen perioder arbeid viktigst for å få familien hit - det var vanskelig. Jeg prøvde igjen å snakke med min arbeidsgiver. Så fikk jeg mer jobb og bedre inntekt. På den tiden visste jeg ikke at det gikk på hvor mye inntekt du har og jeg hadde ikke levert alle papirene. Tok ikke så lang tid da jeg fikk godkjent.* Han var analfabet da han kom til Norge, og sier at hadde han ikke begynt alfabetisering og skole den gang han kom til Norge, ville antakelig splittelsen av familien vart mye lengre.

En av informantene påpeker spesifikt forskjellen på regelverket knyttet til familiegjenforening knyttet til herboendes oppholds status. Denne forskjellen har mange hatt problemer med å forstå *det kunne vært slik at når man gir oppholdstillatelse til en mann med familie så må hele familien få. Når du får asyl i Norge, får du oppholdstillatelse for din familie samtidig. Før var det slik. Det er ikke noe krav, men du kan søke. Når du får opphold på humanitært grunnlag, familien er ikke med. Det skulle vært automatisk at familien er med..... Når du går og venter og lever fra hverandre man kan få psykiske problemer. Du vet ikke når familien kommer eller om du overlever. Du har ikke mye penger til omsorg. Hvis du får jobb, du kan forsørge familien.* Som tidligere nevnt; den gamle Utlendingsloven (1988) hadde et regelverk som gjorde det enklere for personer med politisk asyl å få familien sin hit, sammenlignet med de som hadde opphold på humanitært grunnlag. Bare en av våre informanter hadde politisk asyl.

Når familien igjen er samlet, er det nye utfordringer som venter. Som informanten over beskriver *når du går og venter og lever fra hverandre man kan få psykiske problemer. Du vet ikke når familien kommer eller om du overlever.* En annen informant sier at *det andre problemet var: når familien er borte fra hverandre lenge, så kommer det frem etterpå at det har skjedd mye. Mange problemer. Mye mer sannsynlig at de skilles. Det har blitt for mye avstand, som kunne ha vært unngått.* En mor forteller at *først så hadde jeg ikke sett dem på lang tid. Var veldig vanskelig å få kontakt. Hvis jeg ble streng sa sønnen min at han skulle ringe politiet. Han var rasende for han ville ikke være inne. Var litt sjalu på de nye barna.* Hvordan tiden etter familiegjenforening vil bli, er avhengig av flere faktorer, men lengden på adskillelsen synes vesentlig. Likeledes hva som har skjedd underveis i denne adskillelsen (Dalby 2002).

Familiegjenforening som beskrevet over, handler om familiegjenforening innenfor det som vi beskriver som kjernefamilien. Samtidig vet vi at disse familiene representerer samfunn og kulturer hvor den utvidede familien representerer noe mer enn hva den gjør i Norge i dag. Utlendingslovens § 46 (2008) tar også høyde for at enslige foreldre over 60 år uten nær slekt i hjemlandet, kan gjenforenes med barn i Norge. En av informantene bodde sammen med en mor som kom til Norge på dette grunnlag.

Familiene beskriver transnasjonale liv i den betydning at de har utstrakt kontakt med familien og nettverk som er spredd over flere land.

4.2.4. Husholdet og familien

Etter hvert som flyktingene tilpasser seg livet i Norge kan de selv bestemme hvor og hvordan de vil bo. Våre informanter har på intervju tidspunktet bodd mellom 1 ½ år og 23 år i Norge. Holder vi personen på med opphold på 1 ½ år utenfor, er gjennomsnittlig botid 13,6 år. De fleste har nå bodd så lenge at de er blitt kjent med boligtilbudet og de har en formening om hvor de helst vil bo. Begrensningen er størrelsen på familien og økonomien. Husholdet består nå som regel av en familie. I tre hushold bor personer fra storfamilien sammen med dem. I alle tilfelle dreier det seg om en person. Det er klart at familieformen nå er som i andre norske familier. De har ikke lenger kontakt med landsbygda. De har ikke muligheter til å dyrke noe selv og husholdets rolle som produksjonsenhet er som andre norske hushold (Lysestøl 1992).

Tabell 5. Størrelsen på husholdet i hjemlandet og i Norge

5 og mindre		6 – 10		11 og flere	
Norge	Hjemland	Norge	Hjemland	Norge	Hjemland
12	1	4	7	0	8

Som tabellen viser lever flyktingene nå i helt andre hushold enn i hjemlandet. Det norske husholdet har langt mindre oppgaver i reproduksjonsprosessen enn et tredje verden hushold. I tillegg er Norge et rikt land med en annen boligstandard enn de landene flyktingene kommer fra.

Flertallet, 10 av 16, eier nå sine egne boliger. Alle som eier er fornøyd med bosituasjonen sin. Slik har det ikke alltid vært. De fleste forteller om boliger som både har vært trange og kalde før de nå etter mange år i Norge har fått en bolig de er fornøyd med. Bare to sier de er missfornøyd med leiligheten. Begge leier bolig. På spørsmål om hvorfor de bor der de bor, er noen få helt klare: pga landsmenn i samme område. 6 av 16 velger bosted fordi det finnes et miljø av deres egen kultur. 3 andre sier også de valgte bosted bevisst, men da først og fremst for å få større plass. Hvilket område leiligheten da ligger i bestemmes av prisnivået. De 7 som ikke har valgt, bor der de bor pga tilfeldigheter. Men slik boligprisene er i Trondheim er det ikke mange boligområder hvor det er mulig å bo familier som lever nær fattigdomsgrensen.

Mange har adresse i boligområder i samme del av byen. Ut fra hva de selv sier er dette ikke bare av økonomiske grunner, men også fordi de velger å bo der det bor mange landsmenn fra før.

4.2.5. Husholdsøkonomien i Norge.

Hvor kommer inntektene til informantene fra? Har de tilpasset seg lønnsarbeidersamfunnet? Dette er spørsmål vi også har søkt å få belyst.

To av informantene bor som eneste voksne person i husholdet og informantens inntekt tilsvarer husholdets inntekt. De andre 14 informantene bor i hushold med to eller flere voksne og inntekten bestemmes av summen av inntekter i husholdet.

13 av 14 hushold er familier med to voksne. Av kvinnene i disse husholdene har 7 jobb eller prøver å få jobb. Det betyr at i flertallet av familiene er den tradisjonelle arbeidsdelingen sterkt utfordret ved at kvinner jobber eller prøver å få jobb. De to husholdene som består av en voksen er kvinnehushold. Det betyr at i 9 av de 16 husholdene har, eller prøver, kvinner å få lønnsinntekt. Mange av informantene har gått ut og inn av arbeidslivet. Bare 5 av 16 har hatt stabile inntekter over lengre tid. 4 av disse har inntekter av egen restaurant. På intervju tidspunktet er 44 % arbeidsløse. I tabell 7 gir vi en oversikt over informantenes inntektskilder.

Tabell 6. Husholdets hovedinntektskilde i Norge på intervju tidspunktet.

Hotell/restaurant	4
Transport	1
Lærere/assistent	3
Tolk	2
Stønader	6
I alt	16

I forhold til i hjemlandet er husholdet i Norge i langt mindre grad en produksjonsenhet. Familiene eier verken jord eller andre produksjonsmidler og er derfor avhengig av stønader eller lønnsinntekt for å overleve. Mens husholdene i hjemlandet er innvevd i

storfamilien/klanens uformelle økonominettverk betyr dette for de fleste lite i Norge. På spørsmål om de får hjelp fra slekt og naboer, svarer de fleste at dette er svært lite. To av familiene, som begge har bra økonomi, sier de hjelper andre familier når de forstår at det er behov. Tre familier sier de kan få hjelp fra andre familier eller at de bytter ting med andre, som barneklær). Dette er mindre enn norske familier med økonomiske problemer svarer (Lysestøl og Skjærvold 1997).

Til sist ønsket vi å få kunnskap om hvordan familieøkonomien er blitt etter mange år i Norge. Vi spør også eksplisitt hvordan deres økonomiske situasjon er i forhold til andre landsmenn. Etter mange år i Norge har de erfart at selv om inntektene kan være brukbare er boutgifter og andre utgifter så store at det blir ikke mye igjen å spare og eventuelt sende hjem. En informant, med fast jobb og inntekt som vanlig i transportbransjen, sier det slik: *Vi har knapp økonomi. Etter å ha betalt alt er det lite igjen. Barna klager over at de ikke får penger. Økonomien er blitt dårligere enn den var før.*

Når vi under grupperer informantenes husholdsøkonomi bygger vi på en helhetlig vurdering av hvordan de beskriver sin økonomiske situasjon. Eksempelvis klassifiserer vi transportarbeideren over i kategorien ”Greier seg”.

Tabell 7. Vurdering av egen økonomi i Norge

God økonomi/bedre enn andre	5
Greier seg	6
Kritisk/dårlig	5
I alt	16

Av de med god økonomi har 1-2 meget god økonomi. De kan kjøpe dyre ting, reise på ferie, spare. Noen av informantene har muligheter til å reise tilbake til hjemlandet i ferier. Dette er et svært viktig gode for dem. De som har kritisk økonomi har ikke muligheter til dette. Når unge familiemedlemmer reiser/flykter fra hjemstedet, mister ofte familien en viktig inntektskilde. Dette er også et stort problem for de som flykter. Tanken på dem hjemme som ofte lever i stor fattigdom er et alvorlig samvittighetsproblem. Dette kompenseres ved å sende penger hjem. For mange er det naturlig å bidra økonomisk til familiemedlemmer som er i

hjemlandet. Det er forbundet med ivaretagelse av verdier knyttet til hva det vil si å være i familie. For mange land i den tredje verden er penger fra landsmenn som har emigrert, en viktig valutakilde.

Hva med våre informanter? Sender de penger hjem?

Tabell 8. Sender penger hjem

Sender regelmessig	5
Sender av og til	7
Sender ikke	4
I alt	16

Flertallet av våre informanter gir økonomisk støtte til familiemedlemmer over landegrensene, selv de som vi ville si har dårlig råd, slik en uttrykker det *selv om vi noen ganger mottar penger fra sosialen, må jeg sende. Mange som bor i vesten må forsørge*. Vi har imidlertid ikke eksakte data over hvor mye og til hvem våre informanter sender penger til.

4.2.6. Arbeidsdelingen i husholdet i Norge

Som vi tidligere har sett, kom de fleste av våre informanter fra samfunn med sterkt kjønnsdelt arbeidsdeling, samtidig som vi også fikk høre om at de gamle ordningene i noen tilfelle var under press.

Da informantene ble spurt om hvordan de i Norge fordelte oppgaver i husholdet, viste det seg at over halvparten av familiene praktiserte en annen arbeidsdeling enn det som var vanlig i hjemlandet. En kvinne framhever: *Egentlig lever vi litt som norske, mannen min handler og henter barna. På lørdager må alle rydde, det er veldig forskjellig fra hjemlandet*. At begge har lønnsarbeid er en viktig årsak til endringene. En av de mannlige informantene forteller: *I mitt hjemland er det mannfolkene som styrer hele løpet, mens kvinnfolkene har det godt. Det eneste de gjør er husarbeid og tar seg av barna, økonomien tar mennene seg av. I Norge må både menn og kvinner jobbe, det er en av de største forskjellene*. I de familiene der mor ikke er i jobb, er det fortsatt tradisjonell arbeidsdeling slik en mannlige informant som arbeider i transportbransjen formidler: *Kona lager all mat, jeg er ikke så mye hjemme*. Og en kvinnelig informant som framhever: *Mannen min gjør ingenting hjemme*. En mer likeverdig fordeling

av oppgaver i hjemmet, ser derfor ut til å forutsette at kvinnene er i arbeidslivet; slik denne kvinnen illustrerer: *Da jeg jobbet hadde jeg ikke så mange muligheter til husarbeid, så da hjalp mannen min til med å lage mat.* Selv er hun nå hjemmearbeidende og i likhet med de andre i denne gruppen er hun den ansvarlige for hus og hjem.

I flere av de familiene der de praktiserer en mer likeverdig arbeidsdeling, viser det seg at de også overfører denne praksisen til nye generasjoner. Både døtre og sønner tar del i husarbeid, selv om jentene ser ut til å ta mest ansvar. En av mødrene forteller: *Det er litt skam at guttene jobber hjemme. De hjelper til her, men ikke i hjemlandet.* Som det framgår vektlegger mor at sønnene må hjelpe til, samtidig som hun opplever skam. Ved å føle skam kan det forstås som at slike endringer bryter med anerkjente verdier hun selv identifiserer seg med, eller at andre prøver å påføre en opplevelse av at det er skam. Hun møtte med andre ord motstand både hos seg selv og andre. Dette blir også bekreftet av en annen kvinnelig informant, når hun forteller om da hun skulle få sønnene til å delta mer i hjemmet: *Det ble først en veldig stor konflikt, for det er ikke vår kultur.* Den samme informanten er selv alene med fire barn og dermed ansvarlig for både økonomi og hjem. Hun var derfor ekstra avhengig av at alle tok ansvar hjemme. På tross av motstanden hun møtte, ble endringene gjennomført og under intervjuet ga hun klart uttrykk for verdien av likestilling mellom kjønn når hun hevder: *Jeg har en annen identitet, jeg har en annen bakgrunn, jeg har en annen kultur. Men jeg kan ta med ting jeg synes er greie hos nordmenn som det å være kvinne og ha likestilling.*

Endring i fordeling av ansvar for husarbeid, var ikke det eneste området for endrede praksiser, slik en av kvinnene framhever: *Sønnen min skal ikke få bestemme over søsteren sin slik jeg er vant med fra hjemlandet.* Også hun var alene om omsorgen for de to barna. Det hun framhever er ønsket om å endre relasjonen mellom jenter og gutter på hjemmebane. Den samme informanten understreker at hun hadde vært opptatt av dette også før hun kom til Norge og erindrer: *Da jeg var liten i mitt land var jeg veldig sur, hvorfor har damer ikke noe å si, de må jo bare passe barn og noen ganger blir de slått.* Selv så hun ingen muligheter for å endre slike praksiser mens hun bodde i hjemlandet. I sin nye livssituasjon opplevde hun imidlertid nye muligheter for endring. Nettopp dette blir også framhevet av en av de mannlige informantene. Både han og kona har vært i arbeid i flere år her i Norge. Da vi spurte om familien ønsket å flytte tilbake, mente han det var umulig nettopp på grunn av konas nye posisjon i det norske samfunnet: *Kona mi har mye mer frihet her enn i hjemlandet. Friheten hun får i Norge kan jeg gjerne gi henne der, men ikke samfunnet.* Han oppfatter med andre

ord at konas økte frihet, ikke bare blir støttet opp om på hjemmebane, men også av samfunnet gjennom utdanning og arbeidsdeltakelse. Selv om han som ektefelle var opptatt av å støtte opp om slike verdier, betvilte han at dette var mulig i hjemlandet.

4.2.7. Barna i familien

I de 16 familiene vi intervjuet var det til sammen 61 barn. På intervjutidspunktet var 55 av dem bosatt i Norge, mens 6 fortsatt bodde i hjemlandet. I den videre framstillingen vil vi konsentrere oppmerksomheten mot de 55 barna som bor i Norge.

Av gruppen på 55 barn, var 26 født i hjemlandet, mens de resterende 29 var født i Norge. I det følgende vil vi på grunnlag av foreldrenes informasjoner sammenfatte noen særtrekk i barnas overgang til det norske samfunnet.

Alle barna som var født i hjemlandet, var adskilt fra den ene av foreldrene og/eller søsken i en lengre periode. Det tok mellom 2 til 10 år før familiene ble gjenforent. Da oppsto nye utfordringer, blant annet flytting. Mange av familiene har flyttet opp til fire ganger i løpet av tida i Norge. Flere av foreldrene framhever at det ikke har vært like lett for barna med flytting; slik en familiefar forteller: *Sønnen vår har skiftet 3 skoler, han likte seg veldig godt på den første skolen, hadde mange venner der. På den andre skolen kjedet han seg, men det kom seg etter hvert. På den tredje skolen har han mange venner, men han får ikke den samme oppfølgingen faglig.* Flere av de som har kjøpt leilighet har flyttet i nærheten av andre kjente i eksilmiljøet. *Det å bo nært andre vi kjenner, gjør at vi har litt bedre kontroll med barna våre,* er utsagn som går igjen.

Dersom det skjer noe som gjør at foreldrene blir bekymret for barna her i Norge, er familie bosatt utenlands av stor betydning, som denne moren forteller: *Da datteren min hadde problemer på skolen, fikk hun reise til sin tante i Canada og være der et halvt år.* Dette samsvarer med flere av de andre foreldrene som også framhever at de kan både gi og få hjelp og støtte for barna fra det transnasjonale nettverket.

Barna i familiene representerer forskjellige aldersgrupper. I tabell 9 er det gitt en oversikt over aldersfordelingen:

Tabell 9. Barna fordelt etter alder (på intervju tidspunktet)

Alder	Antall
0-6	5
6-14	22
15-19	10
19+	18
I alt	55

Alle foreldre med barn i førskolealder har vært opptatt av å få barnehageplass for barna. 25 av barna har i kortere eller lengre tid gått i barnehage. En av familiene framhever at de skulle ønske de hadde fått kjennskap til dette tilbudet tidligere enn de faktisk gjorde. De kom til Norge som kvoteflyktninger, og det eldste barnet ble født en måned etter at de kom. Først to år etter ble familien oppmerksom på at barnehagetilbud fantes. Den samme familien har i dag 3 barn, og alle har gått i barnehage. En annen mor med barn i førskolealder som ble født i Norge, forteller: *Hadde vansker med å få barnehageplass og samtidig vansker med å få dagmamma fordi sønnen min ikke kunne norsk.* Selv om denne gutten var født i Norge, behersket han kun foreldrenes morsmål før han kom i barnehagen. Etter at han fikk barnehageplass, bedret språkkunnskapene seg..

Selv om foreldrene er overveiende tilfredse med barnehagetilbudet, kommer det også fram noen mangler, slik en av de kvinnelige informantene uttrykker: *de har ikke lært noe om forskjellige kulturer, anbefaler de ansatte å tenke litt på alle kulturer.* En annen mor trekker fram et konkret eksempel på forskjellige kulturelle praksiser når det gjelder barn i denne aldersgruppen: *I Norge føler man at man må feire bursdag, i hjemlandet feirer man ikke.* Hun indikerer med andre ord at barnehagen introduserer dem til praksiser som er forskjellige fra det de selv er vant med. I slike sammenhenger virker det som om foreldrene opplever at det er de som må tilpasse seg de norske praksisene. Endringer av kulturelle praksiser kan med andre ord være utfordrende. Ekstra vanskelig kan det bli når noen praksiser adskiller seg helt fra det de er vant med, som disse informantene påpeker. Samtidig kommer de også med betraktninger om den norske væremåten. Selv om det ikke er lett å besvare hva den særnorske væremåten består i, er ett av særtrekkene en uttalt trang til enighet og likhet (Eriksen & Sørheim 2006, s.95). Våre informanternes erfaringer om at de må tilpasse seg de norske praksisene uten at deres erfaringer blir gjort relevante, kan nettopp være uttrykk for møter

med den «norske» trangten til enighet og likhet. I slike møter kan forskjeller lett bli underkommuniserte.

37 av barna har gått i grunnskole enten før eller på selve intervjuetidspunktet. Foreldrene opplever stort sett at barna klarer seg bra mens de går i grunnskolen. Imidlertid kommer det fram at de eldste som også har gått på skole i hjemlandet, har hatt en del vansker i starten. En av fedrene forteller hvordan hans barn den første tiden strevde for å henge med på grunn av språk. En annen mor med barn i flere aldersgrupper understreker også at det er lettere for de yngste å klare seg: *Den yngste har det bra og trives, han var så ung når han kom vet du.*

Flere av foreldrene gir uttrykk for at de har blandede erfaringer med skolesamarbeidet, uten at de spesifiserer hvorfor. Noen av foreldrene bemerker imidlertid at det er nytt for dem å ha ansvar for oppfølging av skolearbeid slik en far forteller: *I hjemlandet har vi ikke hjemmelekser. Når barna er på skolen hjelper lærerne med lekser, dessuten har vi klassehjelp. De flinkere elevene hjelper de svakere. Når de er ferdige med leksene, kan de gå hjem.* Flere foreldre gir også uttrykk for at de savner mer disiplin; slik denne faren framhever: *Ønsker en skole som setter grenser og har mer disiplin.* Noe en annen far slutter seg til når han sier: *Det er synd barna ikke hører etter de voksne, de mangler respekt. I hjemlandet er barna flinkere til det.*

Alle foreldrene er svært opptatt av at barna må få utdanning. De gleder seg over barnas prestasjoner slik en mor framhever: *Jeg er stolt når datteren min gjør det bra på skolen og scorer mål på fotballkamper.* Når de blir spurt om hvilken utdanning de skulle ønske på vegne av barna, er det flere som nevner lege, advokat, lærer eller ingeniør. Som foreldre prøver de også på forskjellige måter å motivere barna til innsats på skolen, som f. eks å belønne gode resultater med gaver.

17 av barna har enten gått i videregående skole eller går for tiden der. I denne gruppen er alle barna født i foreldrenes hjemland, og mange har gått på skole der. Noen få har aldri startet videregående skole i Norge, andre har droppet ut av videregående, og en tredje gruppe har avsluttet skolegangen etter videregående. Av disse er noen i jobb, andre går på kurs i regi av NAV, noen er arbeidsledige og andre er gift og hjemmearbeidende. Kun 5 av de 18 av som er over 19 år, har tatt høyere utdanning, Blant de fem er det fire som har avsluttet en

høyskoleutdanning og nå kommet i jobb. De er alle jenter. Den siste, en gutt, er fortsatt under utdanning, også han går på en høyskole.

På tross av foreldrenes sterke ønske om at barna må få høyere utdanning, har de fleste over 19 år likevel ikke fortsatt skolegangen. Dette gjelder de eldste barna i utvalget vårt som ikke er født i Norge. En av mødrene, forteller hvor lei seg hun ble da to av sønnene etter videregående ville begynne å jobbe og tjene penger i stedet for å ta videre utdanning: *Skulle ønske at alle gikk videre på skole, for det er kjempeviktig for meg, det gjør meg stolt.*

Både det sosiale nettverket og fritidsaktivitetene endres med barnas alder. I grunnskolealder, har barna venner blant barn med både norsk etnisk og annen etnisk bakgrunn. Foreldrene tror de yngste stort sett føler seg inkluderte i skole og hverdagsliv. Barnas fritidsaktiviteter dreier seg først og fremst om fotball og håndball. *Og så besøker de biblioteket*, forteller en av mødrene. Noen av foreldrene er opptatt av at det er kostbart hvis barna skal delta i mange aktiviteter, slik denne moren gir uttrykk for: *Vi greier oss økonomisk, men det er begrenset. Vi hjelper familien, og barna har masse aktiviteter, kontingenter koster penger.* Men selv om aktiviteter koster, er flere opptatt av å prioritere slike utgifter slik denne faren forteller: *Vil gjerne prioritere penger på barna, vi må behandle de likt med andre barn i Norge.* Med andre ord er den «norske» standarden på dette området, det denne faren er opptatt å strekke seg etter. Flere forteller også at barna har plikter hjemme, og at de får lommepenger hvis pliktene er gjort.

Når barna er i ungdomsårene, ser det ut til at vennekretsen først og fremst består av venner med minoritetsbakgrunn, slik en far gir uttrykk for: *De har mange venner, men de fleste er utenlandske.* Foreldrene er opptatt av at ungdommene velger «riktige» venner og aktiviteter, slik en far framhever: *Vil at barna har det bra slik at de ikke velger feil side. Veldig redd for kriminalitet og rus.* Noen påpeker også at barna ikke må få så stor frihet som barn i Norge får, slik en annen far uttrykker: *Der barna kommer fra, er det klare regler og grenser. Hvis de gjør noe galt får de straff. Her får de for mye frihet.* Under ett av intervjuene var også to voksne døtre til stede. De bekrefter at de først og fremst har venner med samme bakgrunn, og understreker i tillegg: *vi er klare og tydelige på at vi aldri skal drikke alkohol og slikt. Synes guttene er svakere, mer drikking blant dem.* I den sammenheng ser det ut til at gutter og jenter får forskjellig grad av frihet når de kommer i ungdomsalderen, slik en mor bekrefter: *Guttene går på byen med venner, jentene har ikke samme frihet som guttene.*

Foreldrene ønsker at alle barna skal opprettholde tilhørigheten til hjemlandet, og legger stor vekt på at de behersker morsmålet. Det er ikke alltid like lett for de av barna som er født i Norge slik en mor forteller: *Vi snakker morsmålet hjemme, men de yngste vil heller svare på trøndersk.* Noen foreldre gjør derfor en ekstra innsats for å fremme barnas språkkompetanse, slik en av fedrene forteller: *Hun gjør morsmålslekser hver dag i tillegg til sine egne. Noen ganger er det slitsomt, men til slutt er det bra at hun kan kommunisere på vårt språk. Blir bekymret hvis hun mister kontakten med den store familien og kulturen fra hjemlandet.* I en av familiene der alle fire barna også er født i Norge, forteller mor: *Barna har ikke vært i hjemlandet, men jeg forteller historier om min barndom og viser bilder.* I tillegg får barna stadig muligheter til å praktisere foreldrenes morsmål, siden familiene har mye kontakt med andre familier i Norge med samme bakgrunn som dem selv.

4.2.8. Det sosiale nettverket i Norge

Våre informanter lever transnasjonale liv. De flest opprettholder hyppig og nær kontakt med familie, slekt og venner over landegrensene, som fortsatt er en viktig del av deres sosiale nettverk. Nettverket opprettholdes på ulike måter. Gjennom sosiale media på nett, gjennom telefonkontakt som i dag har helt andre kostnader enn da de kom for 15-20 år siden. De som har anledning reiser til hjemlandet eller andre land i ferier og høytider eller de får selv besøk. De fleste opprettholder også ansvar og forpliktelser i forhold til slekt og familie, slik de gjorde før de kom til Norge, slik en uttrykker det *du må hele tiden forholde deg til familien. Spiller ingen rolle om du er voksen eller barn. Vi er oppvokst med å ta vare på familien... man støtter hverandre*

Økonomisk hjelp går fra Norge til utlandet, mens annen hjelp og støtte som gis i form av råd og trøst over telefon og skype, kanskje er mer likeverdige, den går begge veier. Flere av våre informanter fremstiller det transnasjonale nettverket som en ressurs når de selv møter utfordringer her i Norge. De beskriver situasjoner hvor familien er et stort savn, slik en enslig mor uttrykker det: *Det er vanskelig fordi vi har ingen familie her vi besøkte hverandre hver uke....hvis jeg blir syk, er det ingen som kan passe barna mine.* Mor har vært en del syk, og har hatt store bekymringer i forhold til barna sine. En annen informant sier at *hvis du har et problem, har du ingen steder å få hjelp. Ingen familie.....nei, vi må klare oss selv. Leve av det man har.* Han sier også at *kan ikke spørre noen for her har de sine egne problemer.* Selv

om de ikke fysisk kan bidra med hjelp til hverandre, er den gjensidige omsorgen og støtten de gir hverandre, viktig når livet butrer i mot.

Når det gjelder sosialt nettverk i Norge, er det kun en av informantene som oppgir at han har norske venner. De fleste har ingen sosial omgang med nordmenn, utenfor arbeid. De beskriver en hverdag, som kan beskrives som «å være utenfor». Årsaken til dette kan være flere, men en av informantene sier at *det er litt vanskelig å bli venner med nordmenn. Noen ganger sier jeg hei til andre på butikken, men får ikke noe svar tilbake... enklere å få venner i hjemlandet. Vi sitter og snakker med hverandre, vi forstår hverandre.* Det sosiale nettverket i Norge, utgjør i hovedsak omgang med egne landsmenn/ kvinner, slik en uttrykker det: *Vi er alltid sammen med utlendinger, tror ikke vi blir inkludert her.* En sier at *jeg kom til Norge da jeg var 40 år. Det er vanskelig for meg å integrere meg i det norske samfunn. Jeg kan ikke 100 prosent, men mitt barn kan integrere seg....* Barns sosiale nettverk er i større grad et «blandet» nettverk. De har også norske venner, noe flere av informantene forteller. Samtidig uttrykker en far at det har vært vanskeligst for de eldste barna, sammenlignet med de som var yngre da de kom; hans yngste var to år da hun kom til Norge, mens den eldste var 11 år.

Det som er gjennomgående hos de fleste informantene, er at flertallet i vennekretsen til barna, er fra opprinnelsesland eller er utenlandske. På spørsmålet om venner til barna sier de at *”noen er norske, men de fleste er utenlandske”, ”kanskje mest fra hjemlandet”, ”mye sammen med søskenbarnet sitt” og ”begge deler. De har et bra nettverk”.* Kun en av informantene svarer at barnet er mest sammen med norske. En mor forteller at hun er ekstra stolt av et av barna sine, *fordi han klarere seg ute med andre barn. Ikke bare hjemme. Men har ikke gjort konflikt på skolen, ikke i barneskolen og ikke i ungdomsskolen.* Hun har tre andre barn også, hvorav to av dem har strevd i forhold til diskriminering og utestenging. Hun forteller samtidig at alle barna har venner, både norske og utenlandske.

4.2.9. Vi fikk frihet, men også nye problemer....

Hvordan opplever informanten møte med det nye landet? Hva er særlig forskjellig fra livet før og hva er særlig vanskelig å forholde seg til? Dette spurte vi om etter at vi hadde snakket om livet før og nå. I denne delen utdyper de nærmere hva de mener er særlig forskjellig fra livet i hjemlandet. Forskjellene kan både være positive og negative. Flere av informantene synes det

er vanskelig å snakke om forskjeller og vanskeligheter. Dette kan både være fordi de ikke vil framstå som utakknemlige og at de kanskje ikke helt forstår hva vi er ute etter.

Våre informanter er tydelige på at det som er forskjellig i positiv forstand, er at det er fred, trygghet og frihet i Norge. Alle omtaler med takknemlighet Norge som et demokratisk land hvor det er trygt og fredelig. Det at de ikke trenger å være redd for familien sin er noe de vet å verdsette. En mann på 50 år sier det slik: *Livet er fredelig og trygt, mindre problemer. Frykten er borte, vi har frihet.* Den enkeltes frihet i Norge fremheves som viktig også i sammenheng med det å bli voksen. Særlig gjelder dette kvinners frihet. Noen fremhever at det er forskjellig fra hjemlandet at familien ikke lengre skal bestemme når man blir myndig, og at man kan ha åpne diskusjoner om f. eks barneoppdragelse. Samtidig synes flere det er et problem at de mister mye av kontrollen med barna.

At det er tryggere økonomisk er også noe informantene er raske til å påpeke når de skal beskrive hva som er forskjellig. En kvinne på 44 år sier det slik: *Økonomien har åpnet mange muligheter. For eksempel hadde jeg ikke eget hus, men her fikk jeg hus med en gang. Det var godt for meg.* Hos mange legges det vekt på at økonomien har bedret seg. Det uttrykkes også at levekår er bedre fordi skole, utdanning og helsetilbud er tilgjengelig.

Likestilling mellom kjønnene blir satt stor pris på, og blir trukket frem som noe som er forskjellig og veldig positivt med livet i Norge. Det at kvinner har frihet til å jobbe, reise og bestemme selv også etter at de er gift, er noe som verdsettes. En kvinne på 36 år sier: *Her kan man bestemme selv som kvinne, det er ikke mannen som bestemmer selv om hun gifter seg igjen.* Spesielt kvinnene er opptatt av likestilling, men også mennene legger vekt på at friheten kvinner har i Norge er viktig, spesielt det å ha egen inntekt: *Kvinnene er friere her, og de har egen inntekt* (mann 50 år).

4.2.10. Vi savner alt fra hjemlandet

Separasjon og savn av familie og venner og nettverk kommer tydelig frem når informantene forteller om hva som er forskjellig på en negativ måte med livet i Norge. Det ofte smertefulle savnet av familie som fortsatt er ”der” er aldri langt unna i intervjuene. Savnet av venner, slektninger og naboer gjør det vanskelig å bo i Norge. Det sosiale livet som familie, slekt, venner og nabolaget representerte, savnes også. Skildringene av det sosiale nettverket i

hjemlandet, som alle beskrev som stort, og som en naturlig del av livet er slående når de forteller hvor isolert fra nordmenn de lever her. Det at de lever utenfor det norske fellesskapet sosialt kommer til uttrykk på forskjellig vis. En mann på 42 år beskriver det slik: *Det mest negative er savn av familie og hjemland. Det at man ikke blir inkludert og opplever sosial isolasjon er vanskelig.* Det er ikke bare mennesker i hjemlandet som savnes. Flere trekker også fram klimaet og naturen som noe man stadig tenker på. Klimaet er veldig forskjellig fra hjemlandet. Det kalde klimaet i Norge er det flere som trekker fram som en av de største negative utfordringene. Selv etter mange år i Norge, er det vanskelig å venne seg til klimaet.

Beskrivelsene av at det er vanskelig å leve i Norge med liten eller ingen kontakt med nordmenn er mange. Opplevelsene av isolasjon og det å være fremmed, sees ikke bare i lys av at man savner hjemlandet, men noe som forsterkes gjennom manglende kontakt med nordmenn. En mann på 42 år opplever det slik: *Vanskeligst at man ikke blir inkludert, selv etter mange år. Vanskelig å få kontakt med nordmenn, de vil at vi skal bli lik, ellers blir man utestengt.* Beskrivelsene av manglende kontakt med nordmenn viser at det gjelder generelt i hverdagen. Informantene beskriver savn av konkret kontakt med f. eksempel lærere eller at folk hilser tilbake på butikken. Savnet av den generelle hverdagslige sosiale omgangen med nordmenn kommer i tillegg til at det oppleves som vanskelig å få norske venner. Av våre informanter var det ingen som hadde nære venner eller venner de møtte jevnlig som var norske. På det personlige planet kommer dette frem ved at man beskriver seg selv som sosial i hjemlandet og tilhørte et fellesskap, men at dette ikke var mulig i Norge slik en mann på 45 år gir uttrykk for: *Det er det vanskelig å bli venner med nordmenn. Jeg må til hjemlandet for å bli glad. Jeg blir ikke glad her.*

Nordmenn oppleves som lukket, og at de holder avstand. Flere av informantene forteller at de tror det forventes at de selv skal bli lik for å kunne inkluderes. Nok en gang blir vi minnet om særtrekk ved den norske væremåten som representerer en trang til enighet og likhet (se drøftinger s.44). Det er derfor interessant at en annen informant med kjennskap til hvordan flyktninger lever i England, framhever at dette presset ikke føles like sterkt der. Det er derfor grunn til å stille spørsmål om nettopp «presset» til likhet kan hindre opplevelsen av å bli anerkjent som deltaker i samfunnet.

Kontakten med de som tilhører egen etnisk/nasjonal gruppe er viktig for informantene, samtidig som det ikke ser ut til at de føler seg mindre fremmed og utenfor i Norge av den

grunn. Opplevelsen av å være utenfor knyttes også til at det er vanskelig å være aktiv i det norske samfunnet. Her sier flere eksplisitt at myndighetene kunne gjort mer. Spesielt ønsker flere kontakt i miljøene rundt barna, både på skolen og i fritida. Erfaringene med ikke å være inkludert gjelder også etter mange år i Norge, for som en far på 38 år sier: *Selv om mann bor mange år i Norge blir man ikke en del av samfunnet, barna kan bli det.* Dette er et representativt utsagn for alle informantene, de tror ikke selv de noen gang blir en del av det norske samfunnet, men har et godt håp om at barna deres kan bli det. Spesielt skolen og det at barna omgås norske barn gjør at de tror barna kan oppleve det fellesskapet de selv ikke regner med å ta del i.

Både kvinner og mennene beskriver at det er vanskelig sosialt i Norge. Mens kvinnene legger vekt på savnet av noen å prate med når man trenger støtte og trøst, legger mennene mer vekt på at det er vanskelig å akseptere at man lever utenfor det sosiale fellesskapet. De føler seg som fremmede i Norge. Det stemmer ikke med mennenes selvbilde at de lever så isolert. Alle peker på viktigheten av å lære det norske språket, men at det er vanskelig. Det er vanskelig å lære det norske språket, kulturen og tradisjonene. Spesielt for de som er analfabeter, eller har svært lite skolegang er det vanskelig å skulle lære seg et nytt språk. De synes likevel ikke det er mindre viktig av den grunn. Det å lære seg å kommunisere med nordmenn blir enda vanskeligere når de er sosialt isolerte. Opplevelsen av sosial isolasjon kan samtidig være et eksempel på møter mellom forskjellige praksiser for sosial kontakt. Som informantene har understreket er de vant til å ha mange uformelle arenaer der de møter andre på, mens de i Norge ikke finner det samme. Her er sosial kontakt i hverdagen først og fremst knyttet til den nærmeste familie, i tillegg til formelle arenaer som arbeid, skole, organiserte aktiviteter og etter hvert moderne medier. Opplevelsen av sosial isolasjon kan derfor oppleves ekstra sterkt når sosial kontakt organiseres så vidt forskjellig.

Når det som er vanskelig beskrives, er de fleste informantene raske med å trekke fram det som har vært aller viktigst for dem når de flyktet: å komme til et sted hvor de kunne leve trygt. Denne tryggheten har de fått i Norge, selv om «utenforskapet» er vanskelig og savnet av hjemlandet er noe de må leve med.

4.2.11. Oppsummering

Hvordan har våre informanter tilpasset seg livet i Norge og hva har vært de største utfordringene? Dette bar to sentrale spørsmål vi ønsket å få belyst gjennom vår undersøkelse. Det vi kan oppsummere etter dette kapittelet er at tilpasningen har skapt store endringer både i hushold, økonomi og arbeidsdeling i hjemmet. Når det gjelder husholdet lever de fleste i kjernefamilier samtidig som de har utstrakt kontakt med det transnasjonale nettverket. Familiens sosiale liv, er først og fremst preget av kontakten med andre landsmenn. Økonomisk sett vurderer hver tredje familie sin økonomi som kritisk eller dårlig. Omfanget av uformell økonomi er lite. Her er det skjedd et klart brudd med tradisjonen fra hjemlandet. Nå er de avhengige av det norske velferdssystemet når de trenger hjelp. Arbeidsdelingen i husholdet har også endret seg. Der kvinnene har lønnsinntekt er det en klar tendens til at de « lever norsk» som en informant uttrykker det. De fleste informantene trakk også fram betydningen av fred, trygghet og demokrati som viktige verdier i det norske samfunnet.

Av utfordringer som blir formidlet, er disse knyttet til flukten og familiegjennforening, arbeidstilknytning, nye forventninger til barneoppdragelse, barnas skolegang, sosial kontakt, samt savn av familie og hjemland. De fleste av våre informanter hadde en dramatisk flukt bak seg og hadde lite kunnskap om Norge da de kom. Familiegjennforeningen var ofte tidkrevende, med ventetid opp til 10 år. Mange flyttinger i Norge gjorde også tilpasningen utfordrende.

Informantenes arbeidstilknytning har vært ustabil, og nesten alle med arbeid er i lavtlønnsyrker. Foreldrene er opptatt av at barna skal gjøre det godt på skolen, samtidig opplever de at barna møter utfordringer i videregående skole. Foreldrene opplever også nye utfordringer knyttet til foreldrerollen. Nesten ingen av informantene har norske venner, dette oppleves som et savn. Likeledes er savnet av familie og hjemland, herunder klima og natur, sterkt hos de fleste.

Kap.5 Diskusjon

Migration is not an experience that belongs solely to those who leave their countries. The protagonists in the migration saga include those who leave, those who stay, and those who come and go for generations to come (Falicov 2005, s. 400).

Vårt hovedspørsmål i dette prosjektet var «*hvordan klarer flyktningene overgangen fra hjemlandet til livet i Norge*»? I dette kapitlet vil vi drøfte noen av de sentrale utfordringene informantene har måttet takle og samtidig reflektere over hva som kan være til hjelp og støtte i møte med disse. Noen av utfordringene er tydeligere enn andre og vi vil i denne diskusjonsdelen gå inn på følgende:

- *Overgangen tar tid og er krevende*
- *Tilpasningen til et nytt økonomisk system.*
- *Transnasjonale liv og norske nettverk*
- *Foreldreskap og oppdragelse*

5.1. Overgangen tar tid og er krevende

Når vi sammenfatter det flyktningene forteller om overgangen til et liv i Norge går det klart fram at overgangsprosessen, fra hjemlandet til et etablert liv i Norge dreier seg om tre ulike faser: Flukten, den første vanskelige tida i Norge med familiegjenforeningsprosessen og deretter den lange tilpasningen til norske levemåter. I debatten om integrering av flyktninger, blir det i dag lagt lite vekt på tida før man starter bosettingsprosessen, med andre ord de to første fasene av overgangen (se f.eks NOU 2011: 14 Bedre integrering).

Den første krevende utfordringen for de aller fleste var selve fluktprosessen. Under flukten var familiene ofte splittet og de hadde flyktet med stor fare for livet. Mange av informantene hadde også andre mål for flukten enn å komme til Norge. De var derfor uforberedte i møte med det norske samfunnet. I tillegg kan sporene etter en dramatisk og farlig flukt ha gitt psykiske påkjenninger. En av våre informanter forteller fra perioden på et asylmottak i Bergen: *I Bergen ble jeg veldig syk. Du vet at hvis du kommer en plass og kjenner ingen, jeg var helt stressa og klarte ikke å sove, så ble jeg veldig syk.* Etter hvert kommer disse opplevelsene mer i bakgrunnen og på intervju tidspunktet var de fleste opptatt av nye utfordringer som: familieøkonomi, jobb, bolig, barneoppdragelse, utdanning, kjønnsmessig arbeidsdeling, kontakt med nordmenn, ansvaret for familien som ikke kunne flykte.

De fleste av våre informanter kom alene som asylsøkere og måtte tilbringe den første perioden i Norge i asylmottak. Forskning viser viktigheten av gode og støttende nettverk i vanskelige og utfordrende situasjoner i livet (Sveaas 2011). Den andre krevende utfordringen var derfor å få familien sin til Norge så fort som mulig. Det viste seg å ta tid. Som vi har sett var flere adskilt over år. For mange av våre informanter skyldtes dette både saksgang og vilkår knyttet til gjenforeningen. Den lange tiden kan også være med å komplisere selve gjenforeningen og familielivet i ettertid, noe flere ga uttrykk for. Både forholdet mellom ektefellene, mellom foreldre og barn og mellom søsken vil kunne lide under lang adskillelse. Det våre informanter gir uttrykk for, er også i overensstemmelse med annen forskning, som viser at utfordringene i familien har klar sammenheng med lengden på adskillelsen (Suarez-Orozco, Todorova, Louie, 2002; Dalby 2002; Rosseau, Rufagari, Bagilishya, Measham 2003, Sveaas 2011). I den grad det er mulig, vil derfor *forkortelse* av adskillelsen mellom familiemedlemmene, bidra til å dempe utfordringer for den enkelte. Kortere saksbehandlingstid er ett tiltak, men som vi også har sett blant våre informanter, var mangel på kunnskap om lov og regelverk også en faktor som bidro til forlengelse. Bedre informasjon om dette kan være et annet tiltak. Videre kan tiltak som informasjon og kunnskapsformidling om selve gjenforeningsprosessen til de det gjelder, også bidra til å forebygge utfordringer og problemer.

Sett under ett vil vi argumentere for betydningen av å ta i betraktning både erfaringer fra fluktperioden og familie-gjenforeningsprosessen når forholdene skal legges til rette. Dagens integreringspolitikk begynner i for stor grad med bosetting. En integreringspolitikk som anerkjenner fluktperioden og familie-gjenforeningsprosessen som avgjørende for den videre integrering vil i større grad kunne treffe tiltak som fungerer på individ og samfunnsnivå. Det ville også kunne medføre at flyktninger blir møtte med større grad av forståelse for sitt utgangspunkt og sine behov.

5.2. Tilpasning til et nytt økonomisk system

I hjemlandet levde våre informanter i hushold som i langt større grad enn i industrialiserte samfunn var senter for sosial og biologisk reproduksjon. Våre informanter kommer fra samfunn der forsørgerhusholdet er avgjørende for deres levekår. Dette bruksverdidominerende systemet har eksistert i århundrer og lagt grunnlaget for hvordan

menneskene forholder seg til hverandre (Smith 1986, s.131). De forteller om en betydelig naturaløkonomi, om det økonomiske fellesskapet og om tradisjonell arbeidsdeling mellom kjønnene.

Parallelt med familiegjengforeningsprosessen starter tilpasningen til det nye livet i Norge. Historiene som våre informanter har fortalt oss viser at de måtte tilpasse seg en levemåte svært forskjellig fra hjemlandet. Husholdene er små, de aller fleste har 5 medlemmer eller mindre mot over 10 medlemmer i hjemlandet. Inntekter kommer ikke lenger fra landsbygda eller familien, men fra det offentlige og lønnsarbeid. Storfamilien finnes ikke lenger, eller har blitt splittet. De lever i et annet land, langt fra resten av familien. Biform, arbeidsmarked, barnehager og utdanningssystem fordrer at familiene legger om til en levemåte som ligner den tradisjonelt norske. Dette har ikke vært, og er ikke en lett prosess. Mange har hatt problem med å finne en bra plass å bo. Det store flertallet har problemer med å finne arbeid. 44 % var arbeidsløse på intervju tidspunktet, og mange har store økonomiske problemer selv om nesten 1/3-del sier at de er fornøyd med den økonomiske situasjonen. Vi vet at innvandrere generelt har dårligere levekår enn nordmenn (NOU 2011:14).

Når de kommer som flyktninger til Norge blir det umulig for dem å opprettholde en bruksverdiorientert husholdsøkonomi. I løpet av kort tid skal informantene gjennom en tilpasningsprosess som nordmenn har brukt generasjoner på å gjennomføre. Alle behov må dekkes gjennom kjøp av varer og tjenester. Til det må de skaffe seg penger. Penger får de først og fremst gjennom lønnsarbeid. Mange av mennene har hatt ulike former for lønnsarbeid i hjemlandet, selv om det skjer under produksjonsforhold som er mindre preget av kapitalismens effektivitet enn i Norge. For kvinnene betyr det å forlate hjemmet og arbeide hos andre, som er et brudd på en tradisjon. Likevel prøver de fleste etter hvert å skaffe seg lønnsinntekt. På den ene siden har flyktningene tradisjonelle forventninger om kvinnerollen. På den andre siden har de ønsket om bedre økonomi og større frihet også for kvinnene. Hvor sterk disse motstridende forventningene er, varierer fra familie til familie.

En av hypotesene vi hadde ved starten av arbeidet var at flyktningfamilier erstattet familiens uformelle nettverk i hjemlandet med nettverk i Norge knyttet til andre landsmenn. At mange fra samme land bosatte seg i samme område, kunne da skyldes et ønske om å etablere uformelle økonominettverk. I vårt utvalg finner vi ikke støtte for denne hypotesen. I forhold til i hjemlandet er husholdet naturlig nok, i langt mindre grad en produksjonshet. Familiene

eier verken jord eller andre produksjonsmidler, og de er derfor avhengig av stønader eller lønnsinntekt for å overleve. Mens husholdene i hjemlandet er innvevd i storfamilien/klanens uformelle økonominettverk betyr dette for de fleste lite i Norge. På spørsmål om de får hjelp fra slekt og naboer, svarer de fleste at dette er svært lite. To av familiene, som begge har bra økonomi, sier de hjelper andre familier når de forstår at det er behov. Tre familier sier de kan få hjelp fra andre familier eller at de bytter ting med andre, som barneklær. Sammenlignet med fattige familier med norsk etnisk bakgrunn, er dette et mindre antall (Lysestøl og Skjærvold 1997).

Stønader fra det offentlige erstatter langt på vei støtten fra familie. Som flyktninger i Norge har de fleste hatt så lave inntekter at de knapt har ekstra ting å bytte bort eller gi bort. Som en av informantene uttrykker det når vi spør om han ikke kan få hjelp av naboene?: *Hvis du har dårlig økonomi i hjemlandet kan du spørre far eller bror om hjelp. Her er maten dyr, men vi kan ikke spørre noen for alle har sine egne problem.*

Etter mange år i Norge er de enda outsiders på arbeidsmarkedet. De mangler sosiale nettverk, de har fortsatt språkproblemer, de føler seg som fremmede med minimal kontakt med nordmenn. Økonomiske systemer endres gjennom historiske prosesser. Historiene til informantene forteller oss også om sterke ideologiske og kulturelle endringer. Mennene, som tradisjonelt spiller lederrollen i patriarkalske samfunn, og der flere av dem har hatt ledende stillinger som militære eller intellektuelle, må nå søke arbeid som ufaglærte. I løpet av årene i Norge har bare et fåtall lyktes. De fleste har stadig skiftet jobber, og mange har opplevd lengre perioder med ledighet. Konsekvensene av deres posisjon på arbeidsmarkedet er at mange opplever statusfall. Kvinnene som får lønnsarbeid, oppnår derimot større sjølstendighet og styrker sin status gjennom tilknytning til arbeidsplassen. Selv om mange menn sier at de setter pris på den friere rollen kvinnene har, er det liten grunn til å undervurdere de sosiale spenningene familien og enkeltpersoner utsettes for i denne prosessen.

Problemet er at myndighetene i dag med sine krav om tilpasningen skaper et inntrykk av at det er et viljespørsmål for den enkelte å bli fullt integrert (Lysestøl 2012, s.105). Vårt klare inntrykk er at de aller fleste informantene gjør alt de kan for å finne inntektskilder slik at de kan slippe å oppsøke NAV. Når det kan slås fast at innvandrene generelt har dårligere levekår enn nordmenn er det et strukturelt problem og ikke kun et vilje- og

holdningsspørsmål. Derfor bør det i større grad iverksettes sosialpolitiske tiltak for å avhjelpe og forebygge fattigdom. Integreringspolitikken må legge vekt på å bekjempe sosial ulikhet, heller enn å akseptere større sosial ulikhet som en konsekvens av økt innvandring (Kjeldstadli 2008).

Sosial likhet og inkludering betyr fravær av diskriminering, det innebærer i følge Kjeldstadli (op.cit.) å sikre arbeid til alle, eller så mange som overhode mulig. Brochmannutvalgets (NOU 2011:14) hovedfokus er økte aktivitetskrav og kontroll ovenfor individet. Ytelsene skal i hovedsak opprettholdes med unntak av kontantstøtten og barnetillegget for uføretrygdete, som forslås faset ut, og kutt i overgangsstøtten for enslige forsørgere. Disse tiltakene skal ta hensyn til velferdsstatens bærekraft, men tiltakene tar etter vårt syn ikke tilstrekkelig hensyn til innvandrernes bakgrunn og sosiale posisjon. En politikk som mangler helhetssyn på flyktingenes situasjon kan risikere og ikke anerkjenne problemene politikken kan medføre for enkelt individer og deres familier. Spørsmålet blir da om de foreslåtte tiltakene vil evne og skape inkludering, eller om de bidrar til økt stigmatisering og marginalisering.

5.3. Transnasjonale liv og norske nettverk

Som det fremgår av det våre informanter har fortalt, lever de et utstrakt transnasjonalt liv, med tett kontakt over landegrenser. Det sosiale nettverket i Norge består i hovedsak av folk fra samme land, mens svært få opplyser at de har kontakt med andre nordmenn.

Tilpasning til livet i Norge begynner så snart de får lovlig opphold. Norskopplæring og arbeidspraksis er tiltak som skal bidra til en raskere integrering. Parallelt med integreringsprosessen løper også familiegjenforeningsprosessen, som flere av informantene har beskrevet som utfordrende. Alle var opptatt av å få familien sin til Norge så fort som mulig, men utfordringene var flere og det tok tid. Det våre informanter gir uttrykk for, er også i overensstemmelse med annen forskning, som viser at utfordringene har klar sammenheng med lengden på adskillelsen (Suarez-Orozco, Todorova, Louie, 2002; Dalby 2002; Rosseau, Rufagari, Bagilishya, Measham 2003, Sveaas 2011). Som undersøkelsen viser har våre informanter et sosialt nettverk som strekker seg over landegrenser. De opprettholder tett og nær kontakt med familie, slekt og venner som bor i opprinnelsesland og andre land; de lever transnasjonale liv. Hvilken betydning har kontakten over landegrenser for livet i Norge?

Våre informanter opprettholder kontakten over landegrensene på ulike måter. Det kollektive ansvaret som de vokste opp med slik Skytte (2008) beskriver, er sentralt. Flertallet av våre informanter sender penger til slekt og familie, noen regelmessig, mens andre gir ved spesielle anledninger eller de sender når de har noe å sende. På hvilken måte kan denne tette kontakten med det de reiste fra, påvirke livet og integreringsprosessen her i Norge? Hva er forbindelsen? Informantene er flyktninger som ble tvunget til å forlate dem og det de var mest glad i. I dag har de ulike muligheter til fortsatt å opprettholde kontakten med det de reiste fra. Gjensidig støtte og hjelp når de trenger det er viktig. Å bosette seg i et nytt land så forskjellig fra det de kommer fra, er utfordrende. Den støtte og hjelp de kan få gjennom kontakten med dem som betyr mest for dem, er svært viktig for å takle utfordringene (Sveaass og Reichelt 2011).

Kontakten med egen familie og hjemlandet bidrar også til å opprettholde kulturarv og tradisjoner som de har med seg i bagasjen. Ingen av våre informanter er født i Norge. De har barndom, ungdom og for mange et voksenliv før de kommer hit. Kontakten «tilbake» kan bidra til å opprettholde og skape trygghet i et nytt og ukjent hjemland. Samtidig bidrar den til å kontrastere likheter og forskjeller i verdigrunnlag, tradisjoner med etnisk norske. Det kan bety at han/hun blir mer sikker i forhold til egne valg, enten det innebærer å fortsette med den praksis de allerede har, eller velge å endre slik at det blir mer i tråd med «norske» vaner.

Moen (2009) har undersøkt norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier og viser blant annet at det er store variasjoner i praksis blant kvinnene i forhold til integrering kontra segregering. Hun stiller spørsmålet om *den transnasjonale tilpasningen er en hemske for integrering, eller kan det bidra til bedre muligheter og et bedre liv i det norske samfunn?* (ibid s. 38). Hun fant blant annet at «det pakistanske livet» og den transnasjonale kontakten hadde stor betydning for kvinnenenes trivsel. Dette er også i tråd med Berg og Lauritsens (2009) funn om at transnasjonale nettverk *bidrar med viktig støtte sosialt, økonomisk og moralsk* (s.168). De fleste av våre informanter sender penger til slekt og familie. En praksis som er i tråd med Moens (2009) migrasjonskontrakt som omhandler økonomiske og sosiale forpliktelser over landegrensene. Noen har faste overføringer, mens andre gir ved spesielle anledninger. For de fleste er dette en handling som de er oppdratt til å ivareta. For mange kan det også bety ivaretagelse av egen verdighet og rolle i familien.

Samtidig har de også krav om å delta i det norske samfunn der penger til eksempelvis kultur og fritidsarenaer er nødvendig. I familier med en anstrengt økonomi, vil ekstra utgifter som å

sende penger hjem, utfordre deltakelse på disse arenaene. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor informantene bidrar med økonomisk hjelp og hvordan de transnasjonale forbindelser gir styrke i forhold til tilpasningen i Norge. Eksempelet over viser imidlertid at de kan stå i et krysspress med forventninger både fra det norske samfunn og deres hjemland. Utfordringen er hva som kan gjøres for å avhjelpe en slik situasjon som mange familier er i. Vi tror ikke det er noen enkle svar på dette. Når hjelpere møter disse familiene, kan det «det transnasjonale blikket» være nyttig for å anerkjenne den situasjon de er i, og for å fange opp den andres reelle bekymringer og utfordringer. I neste omgang kan eventuelle tiltak vurderes.

Hva med forholdet til nordmenn? Ingen problemer blir så klart formulert som problemet med å få et godt forhold til nordmenn. Flere av informantene uttrykker at det er vanskelig å bli kjent med etnisk norske. Til tross for at flere av dem har bodd mange år i Norge, har de lite omgang med nordmenn. Derfor blir det transnasjonale nettverket ekstra betydningsfullt. Ingen av de 16 har en god norsk venn og svært få omgås nordmenn privat. Den kontakten som finnes skjer gjennom barna og på jobb. Flere påpeker at nordmenn først forventer at de skal bli «norsk» før de aksepteres.

Selv om våre informanter har bodd 12-13 år i Norge er det ingen som har nære norske venner. Dette i kontrast til hva de forteller fra flyktningeperioder i naboland som Iran (for irakiske kurdere) eller Kenya (for somaliere). I disse landene får de fort venner blant de nasjonale. Her er likheten i levemåte og kultur stor og det er lettere å få venner.

Alle har reist fra den storfamilien de har vært knyttet til. Noen få har familie i Norge eller Europa. Selv om de framhever at det er fred i Norge og at det på mange måter er bra å bo her, har de reist fra det de har vært knyttet til fra barnsben. Savnet av familie forsterkes også av problemer med å få en god kulturell tilknytning til det norske. Mange velger å bosette seg der andre landsmenn bor for å dempe noe av savnet.

Informantene forteller at barna har bedre kontakt med nordmenn enn dem selv. Særlig de yngste barna blir raskere ”norsk”. Når det gjelder barna, viser bildet at også de har mest omgang og har flest venner med bakgrunn fra opprinnelsesland/andre land. Samtidig har de også venner blant etnisk norske. Barna, som ikke på samme måte som foreldrene, bærer med seg hjemlandets kultur blir samtidig sterkere knyttet til norsk kultur. Her ligger det også

grunnlag for sterke motsetninger i familien som foreldrene må greie å takle. Mange uttrykker forsiktig bekymring for hvordan det skal gå med barna, og da særlig med jentene.

Informantenes sosiale nettverk her i Norge er i hovedsak innenfor egen etnisk gruppe. I tillegg har de et nettverk som går langt utover Norges grenser. For å belyse og i neste omgang prøve å forstå deres liv her i Norge, er det derfor nødvendig å anvende et transnasjonalt perspektiv, hvor betydningen av kontakten over landegrenser er en av ingrediensene.

5.4. Foreldreskap og oppdragelse

Foreldreskap er det norske begrepet for det engelske begrepet parenthood. Selve begrepet henviser til de kulturelle og sosiale forventningene knyttet til personer som får barn. Fenomenet foreldreskap vil ikke være entydig, men avhenge av både historiske, kulturelle og økonomiske forhold i de forskjellige samfunn. Med oppdragelse menes både målet med oppdragelsen og måten foreldrene kommer fram til dette målet på. Også her vil det eksistere et mangfold som endres og utvikles i pakt med rådende samfunnsforhold (Hennum 2002).

De fleste av våre informanter understreker at de stadig har møtt utfordringer knyttet til barneoppdragelse slik denne faren gir uttrykk for: *Barneoppdragelse betyr å vise hva som er rett og galt; når vi har andre verdier og grenser så er det ikke riktig å si at barna er like.*

Vi har funnet tre tema som går igjen i foreldrenes fortellinger og som kan betraktes som felles overordnede utfordringer. Det første omhandler barnas plikt og ansvar for familien; det andre omhandler foreldreautoritet og grensesetting og det tredje omhandler forskjellige forventninger til jenter og gutter.

Når det gjelder plikt og ansvar for familien, framhever foreldrene at de utformer foreldreskapet svært forskjellig fra norske foreldre, slik denne moren gir uttrykk for: *Jeg ser at norske barn blir bortskjemte i oppveksten; og når de blir eldre går de bare sin vei, tar ikke vare på foreldrene sine slik vi er oppdratt til.* Foreldrene gir ikke uttrykk for at de ønsker å endre oppdragelsespraksis på dette området. Derimot tar de klart avstand fra den "norske måten" å oppdra barna på. Hvorvidt de føler seg presset til å endre praksis kommer ikke tydelig fram. Uansett er det grunn til å forvente at familiene befinner seg i skjæringspunktet mellom to motstridende oppdragelsespraksiser, den ene som bygger på barnas plikt og ansvar,

den andre som skal fremme barnas selvstendighet og uavhengighet slik praksis i det norske samfunn representerer) (Haavind 1987, Denicik & Schultz Jørgensen 1999). Dette gjenspeiler samtidig den individualistiske ideologien som står sentralt i vestlig sosial og økonomisk tankegang (Gillies 2000), og den fellesskapsorienterte ideologien i de samfunn våre informanter kommer fra.

Når det gjelder foreldreautoritet og kontroll, stiller flere av foreldrene seg undrende til måten norske barn forholder seg til voksne på, slik denne faren gir uttrykk for: *Barneoppdragelse er forskjellig; særlig respekten mellom voksne og barn. I hjemlandet er barna flinkere til det.* Og en annen far som framhever: *Der barna kommer i fra er det klare regler og grenser. Hvis de gjør noe galt får de straff.* Foreldrene understreker likevel at barnas rolle er forskjellig i det norske samfunnet og at de dermed blir utfordret til å endre praksiser; slik en mor illustrerer; *Når jeg var barn visste jeg ikke noe om økonomi og penger; men nå vet barna alt. Når lurte de på når vi skal dra på ferie.* Det virker imidlertid som om både foreldre og barn opplever usikkerhet i forbindelse med utforskning av nye måter å utøve foreldreautoritet og kontroll på; slik en annen mor framhever: *Å oppdra ungdommer er helt forskjellig.* Først og fremst er det konsekvensene av for mye frihet foreldrene frykter, *at barna havner på den gale siden... ..* som en far gir uttrykk for; eller *at de skal begynne å drikke;* slik en annen mor framhever. Det kan se ut som om våre informanter har manglende kunnskap om at også etnisk norske foreldre har lignende bekymringer. Større dialog mellom norsk-etniske foreldre og foreldre med innvandrers bakgrunn kan bidra til at vi alle får ny og mer nyansert innsikt i hverandres kulturelle og verdimeslige ståsteder (Mevik og Tveraabak 2011,35). Det vil også kunne bidra til å løfte frem og diskutere felles utfordringer som f. eks. hvordan en som foreldre kan ivareta likeverdighet mellom barn og voksne, samtidig med at de voksne utøver tydelig og trygt lederskap i familien.

Som vi har sett, bringer våre informanter med seg erfaringer fra kjønnsdelt arbeidsfordeling på flere nivå i de samfunnene de kommer fra, men at det i flere familier har skjedd endringer. Umiddelbart kan det se ut som om det er mødre som har vært pådrivere for slike endringer; slik denne kvinnen gir uttrykk for:

Jeg har en annen identitet, jeg har en annen bakgrunn, jeg har en annen kultur. Jeg kan likevel ta med ting jeg syns er greie hos nordmenn, som det å være kvinne og ha

likestilling. Jeg setter stor pris på at mannfolka kommer til Norge og lærer seg norsk måte og dele med kvinnene på.

Men på ett område har vi merket oss at det blir stilt forskjellige forventninger til gutter og jenter; og det er forbundet med sosiale aktiviteter i ungdomstida. Når dette temaet kommer på banen bekrefter foreldrene at jentene får mindre frihet enn guttene slik en mor forteller: *Guttene går på byen med venner, jentene har ikke samme frihet.*

Sett under ett gir våre informanter uttrykk for at de både har endret sine oppdragerpraksiser, samtidig som de også ønsker å holde fast på verdier fra hjemlandet. Her er det grunn til å merke seg at de etterlyser mer dialog med norske foreldre slik en av mødrene framhever: *Vi må lære av dere, men dere vil ikke lære av oss*, og en annen far som etterlyser det samme når han hevder: *vi har ikke en tredje kultur, vi kjenner hverandre for lite.*

De etterlyser med andre ord større grad av anerkjennelse for egne verdier i barneoppdragelsen. Deres minoritetsposisjon som foreldre i det norske samfunn kommer også tydelig til uttrykk. Nok en gang får vi understreket behovet for økt dialog mellom minoritets og majoritetsforeldre, og større rom for forskjeller og mangfold.

5.5. Avslutning

Våre informanter har klart overgangen fra livet i hjemlandet til et liv i Norge, men det har kostet. Ikke bare den politiske situasjonen er forskjellig i Norge i forhold til hjemlandet. Også samfunnssystemet er svært forskjellig. De aller fleste kommer fra store hushold, nært knyttet til landsbygda. Nå lever de i et moderne bysamfunn. Dette kommer klart fram av tabell 2, s.27 og tabell 5 s.37. Opplysningene om økonomien i hjemlandet, tabell 3, s.28, viser at flertallet hadde relativt god økonomi i hjemlandet og at de ikke flyktet av økonomiske årsaker. I Norge har de store problemer på arbeidsmarkedet og bare 5 av 16 sier økonomien er god, tabell 7, s.40. Mange sliter med vanskelig økonomi og med bekymringen for familien i hjemlandet.

Samtidig er de takknemlig for den tryggheten de nå kan leve i. Informantene sliter også med kulturelle og ideologiske spenninger som følge av å leve et liv i eksil. Når vi spør om de ønsker å bli som nordmenn eller ta vare på kulturen fra hjemlandet, sier de aller fleste at de ikke vil bli helt norsk, de vil både og. De vil ta vare på særtrekk fra hjemlandets kultur. Dette gjelder forhold som språk, religion, matskikker, høytidsdager. Flere framhever at de savner det de beskriver som ”det mer avslappede” livet i hjemlandet. Flere sier da også at «ungene vil bli norske «mens de sjøl aldri blir helt

norsk». Når mange utnytter sine transnasjonale nettverk er dette både for å holde kontakten med familien, men også et uttrykk for å holde fast ved den kulturelle bakgrunnen de ble tvunget til å forlate.

Det som informantene beskriver som det store problemet er at de føler seg isolert, ikke akseptert. Flere føler seg ensomme, noe som skyldes dårlig kontakt med nordmenn og det norske samfunnet og svekket familienettverk. Denne utfordringen må tas på alvor og bli et tydeligere mål for integreringspolitikken. Noe av den manglende kontakten kan skyldes den generelle mangelen på kunnskap og nysgjerrighet om levemåten og kulturen i før-industrielle samfunn. Med større kunnskaper om de samfunnene flyktningene kommer fra, er det å håpe at respekten for flyktningene og anerkjennelse for problemene de har kan øke. Denne mangelen på kunnskap er en utfordring både for utdanningssystemet og media. Det er også en utfordring for de som jobber med flyktninger i ulike etater og institusjoner.

I sosialt arbeid er det helt sentralt å opprettholde et helhetssyn på menneskers sosiale problemer, hvor anerkjennelse på individ- og samfunnsnivå er en viktig forutsetning for at enkelt personer skal få en positiv utvikling og kunne bidra med sine ressurser (Nissen og Harder 2011). Når innvandrernes bakgrunn gjør at det de har lært av normer, verdier, ferdigheter og kunnskaper i hjemlandet er svært forskjellig fra det som læres i Norge må forskjellene i større grad anerkjennes. Det nyliberale synet på individet som nyttemaksimerende ligger til grunn for integreringspolitikken i dag. Dette menneskesynet underslår betydningen manglende anerkjennelse og opplevelse av avmakt kan få for flyktninger livssituasjon og handlingsrom i Norge. Tiltak som kan skape mer kontakt og anerkjennelse mellom innvandrere og nordmenn kommer av den grunn ofte i andre rekke. Hovedfokus for integreringsarbeidet i dag er at flyktningene skal komme i arbeid og blir selvforsørget. At opplevelse av anerkjennelse på andre arenaer enn arbeidslivet kan bidra positivt for flyktnings livssituasjon i Norge, blir etter vår erfaring lagt for lite vekt på i integreringsarbeidet i dag.

Kjeldstali (2008) tar utgangspunkt i at mennesker eksisterer i kraft av de mange relasjonene eller forbindelser vi inngår i med andre mennesker når han drøfter ulike modeller for sameksistens i flerkulturelle samfunn. Relasjonene kan innebære samhandling, interaksjon, utvekslinger, transaksjoner, men kan også formidles via et mellomledd som et marked. Et større fokus på utvikling av tiltak på gruppe og samfunnsnivå som kan skape tettere relasjoner

i skoler, nabolag, og andre sosiale arena kan både avhjelpe opplevelsen av ensomhet og isolering. Det vil også kunne forebyggende sosiale problem som arbeidsløshet ved at innvandrerne får tettere relasjoner og sosiale bånd til majoritetssamfunnet. Hvis flyktinger opplevde større grad av tilhørighet og anerkjennelse vil det også kunne virke positivt inn på veien mot selvforsørgelse.

Som tidligere vist er det flere forskere som peker på tendensen til at myndighetene ikke vektlegger spørsmålet om flyktingenes bakgrunn så mye som tidligere. Etter å ha hørt historiene til informantene er vi ikke i tvil om at flyktingenes muligheter til å finne seg til rette i det norske samfunnet er sterkt påvirket av deres bakgrunn og flukthistorier. Å behandle flyktingenes bakgrunn med respekt og anerkjennelse, og vektlegge dette i integreringsarbeidet bør få større plass enn det har i dag om integreringspolitikken skal lykkes.

Under bearbeidelsen av intervjuene reiser det seg en rekke spørsmål som det er viktig å få mer kunnskap om og som er viktig for å forstå mer av overgangsproblemet. Her har vi listet opp noen problemstillinger hvor vi mener det er behov for mer forskning:

- Vårt materiale er begrenset. Det vi har kartlagt er at det er betydelige forskjeller mellom informantenes utfordringer fra livet i hjemlandet til de er etablert i Norge. Det trengs mer forskning på hva flyktingenes bakgrunn betyr for hvordan de greier livet i Norge.
- Familier som greier å holde sammen og fungere godt etter flukten har et bedre utgangspunkt for å greie livet i Norge. Vi ser at mange flyktinger er adskilt fra familien i flere år. Lang adskillelse tærer på samholdet i familien. Om hva den lange adskillelsen fra familien betyr for tilpasningen til det norske samfunnet, kreves det også mer kunnskap om.
- De eldste ungdommene ble født i hjemlandet og har opplevd mye av det traumatiske ved flukten. Hva har dette å si for deres psykiske tilstand og deres evne til å lykkes sosialt, i utdanningssystemet og i arbeidslivet?
- Barna lever i familier som lever transnasjonalt og fortsatt er sterkt påvirket av hjemlandets levemåter og kulturtradisjoner. Hvordan mestrer barna denne situasjonen? Hvordan kan myndighetene hjelpe barn som sliter i dette kulturelle krysspreset?

- Flere informanter er opptatt av nordmenns mangel på interesse og kunnskap om deres hjemland og kulturbakgrunn. Kan mangel på slik kunnskap være en viktig kilde til mangel på toleranse og respekt for det flyktingene representerer?

Nå etter at vi har bearbeidet det materiale vi fikk tilgang til, sitter vi igjen med dyp respekt for de menneskene vi har møtt og det de har gjennomgått og prestert. *Alt er forskjellig*, sa en av våre informanter. Alle de 16 historiene bekrefter dette utsagnet. Mange sterke historier har naturlig nok ført til at vi har følt sterk sympati for de som har gjennomgått så mye. Vi håper vårt materiale kan bidra til større forståelse for hva flyktingene har vært igjennom på den lange reisen fra et hjemland i krise og krig til livet i det rike Norge. Hvor lett eller hvor vanskelig slike prosesser blir, avhenger mye av hvordan norske myndigheter legger til rette for tilpasningsprosessen. Vi håper derfor at kunnskap om slike prosesser blir vektlagt i enda sterkere grad i integreringsarbeidet framover.

Trondheim april 2014

Litteratur

Aftenpostens nettutgave 12.10.2011. Lastet ned 10.04.2014 fra:

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3590579.ece>

Asphaug, Z. K (2010): Mot en felles integreringspolitikk? Et overblikk over integreringspolitikken i Nederland, Frankrike og Norge. I: Kaya M. S., A. Høgmo og H. Fauske (red.): *Integrasjon og mangfold – Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Barth, F. (1953): *Principles of Organization in Southern Kurdistan*, Universitetets Etnografiske Museum Bulletin nr. 7, 1953.

Berg, B og K. Lauritsen (2009): *Eksil og livsløp*. Universitetsforlaget.

Berg, B (2010): *Eksilets stoppesteder*. Doktoravhandling. NTNU.

Bornstein, M (1954): *Comparative economic systems*. Illinois: Richard D.Irewin,inc.

Brochmann G. (1993): «Det sitter tre menn på en flåte...»-om realpolitikk, symboler og innvandring til EF, s 85-102. I: Suhrke, A. og S. Gjerdåker (red.): *Dagens folkevandringer – berører de oss?* Chr. Michelsens institutt, Oslo: J.W Cappelens Forlag.

Brochman G. (1997): *Grenser for kontroll: Norge og det europeiske innvandringsregimet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Brochmann, G. (2005): *Hva er innvandring?* Oslo: Universitetsforlaget.

Dalby, L. (2002) Leve sammen igjen? Søkelys på utfordringer i arbeidet med familiejenforeninger. I Eriksson, H. G. (red): *Fra Tårn til Kuppel: sosialt arbeid i utvikling* (red.). Program for sosionomutdanning, Avd. helse- og sosialfag, Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Deepak, A. S.(2012): Globalization, power and resistance: Postcolonial and transnational feminist perspectives for social work practice, *International Social Work* 55(6) 779-793, Sage.

Dencik, L. & Schultz Jørgensen,P. (1999): *Børn og familie i det postmoderne samfunn*. København: Hans Reitzels Forlag.

Engebrigtsen, A og Ø. Fuglerud (2009): *Kultur og generasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eraker, H. (2001) Myndighetene gjør Norge hvitere I: *Ny tid*. Lastet ned 15.09.2010 fra: http://www.nytid.no/arkiv/artikler/20010420/myndighetene_gjor_norge_hvitere/

Eriksen, Thomas Hylland & Sørheim, Torunn Arntsen (2006): *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.

Eriksen, T. H (2007): Mangfold versus forskjellighet. I Engebrigtsen, A og Ø. Fuglerud (red.): *Ekteskap, slektskap og vennskap. Nettverksanalyse som inntak til kulturelle prosesser*. Oslo: Pax forlag.

Falicov, C.J (2005): Emotional Transnationalism and Family Identities i *Family Process*, Vol.44, no.4.

Flyktninghjelpen (2009): *Flyktningregnskapet*. Oslo.

Flyktningehjelpen (2013): Flyktningeregnskapet. Lastet ned 10.04.2014 fra:
<http://www.flyktninghjelpen.no/?did=9157666>

Fuglerud, Øivind (2001): *Migrasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Geddes, A. (2003): Migration and the Welfare State in Europe. I: Spencer, S. (Ed.) (2003): *The Politics of Migration. Managing Opportunity, Conflict and Change*. Oxford: Blackwell Publishing.

Gillies, V. (2000): Young people and family life; analyzing and comparing disciplinary discourses. *Journal of Youth studies*, 3,2.

Gjessing, G. (1967): *Kibbutz*. Oslo: Pax forlag.

Goulbourne H, Reynolds T., Solomos J. and E. Zontini, (2010): *Transnational families. Ethnicities, identities and social capital*. Oxon: Routledge.

Gressgård, R (2005): Sideblikk. Hva mener regjeringen med flerkulturelt mangfold? *Nytt Norsk tidsskrift* 1/2005.

Gressgård, R (2007): "Det beste fra to kulturer". I: Engebriksen, A og Ø. Fuglerud *Ekteskap, slektskap og vennskap. Nettverksanalyse som inntak til kulturelle prosesser*. Oslo: Pax forlag.

Halvorsen, K.(2008): *Å forske på samfunnet*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Hennum, N. (2002): *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder, om å være mor og far for norsk ungdom*, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport 19/02.

Haavind, H. (1987): *Liten og stor*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

ILO (2014): *Employment shares by sector and sex, world and regions (per cent)*. Lastet ned 10.04.2014 fra: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_233953.pdf

Iversen, O. (2010): Læring – individuelle eller kollektive prosesser? I: Ekeland, T., Iversen O., Nordhelle G., Ohnstad A.(2010) *Psykologi for sosial-og helsefag*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske.

Jareg, K.og Pettersen, Z. (2006) *Tolk og tolkebruker – to sider av samme sak*. Oslo: Fagbokforlaget.

Kaya, M. S., A. Høgmo og H. Fauske (red.) (2010): *Integrasjon og mangfold – Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Kjeldstadli, K. (2008): *Sammensatte samfunn. Innvandring og inkludering*. Oslo: Pax forlag.

- Kvale, S. og S. Brinkmann (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal .
- Lov om utlendingers adgang til riket 1988 og 2008
- Lim Soh-Leong (2009): «Loss of connections Is Death». I: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Volume 40 Number 6, pp1028-1040.
- Lysestøl, P.M (1992): *Husholdets politiske økonomi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysestøl, P.M og K. Skjærvold (1997): *Å overleve som langtidsarbeidsløs*. Trondheim: Høgskolen i Sør – Trøndelag.
- Lysestøl, P.M. (2006): Utviklingsproblemer og fattigdomsbekjempelse i sør. I: Døhli og Askeland (red.): *Internasjonalt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysestøl, P.M. og E.A. Meland (2012): *Velferdsstatens økonomi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysestøl, P.M. (2012): Hva betyr flyktningenes bakgrunn for integreringen? I: *Sosionomutdanningen i Trondheim 50 år*. Program for sosionomutdanning, Avd. helse- og sosialfag, Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Mevik, K. og M. Tveraabak (2011): *Flerkulturelle møter; mødre møter mødre*. Norges barnevern 1-2011, vol.88, s.24-35.
- Moen, B. (2009): *Tilhørighetens balanse. Norsk –pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familie*. NOVA-rapport 13/2009.
- Newman, P.C (1964): *The Development of economic thought*. USA: Prentice-Hall.
- Nissen, M. A. og M. Harder (2011): *Helhedssyn i socialt arbejde*. Academic Press.
- NOU 2011: 7 *Velferd og migrasjon. Den norske modellens framtid*.
- NOU 2011: 14 *Bedre integrering*.
- Nordhelle G., Ohnstad A. (2010) *Psykologi for sosial-og helsefag* Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- OECD (2012): *Settling in. OECD Indicators of Immigration Integration*.
- Olsen, B. (2010): *Flyktninger og arbeidsmarkedet, 4. kvartal 2010*. Lastet ned 14.06.2012 fra: http://www.ssb.no/emner/06/rapp_flyktn_arb/rapp_201209/rapp_201209.pdf
- Olwig, K. F.(2003): «Transnational» Socio-Cultural Systems and Ethnographic Reserach: Views from an Extended Field Site. I: *International Migration Review*, Vol 37,No.3 pp 787-811.
- Ot.prp.nr 17 (2006-2007) *Om lov om endringer i utlendingsloven (DNA-testing og aldersundersøking mv.)*

Ploesser, M. & P. Mecheril, (2012): Neglect-recognition-deconstruction: Approaches to otherness in social work. I: *International Social work* 55(6), 794-808.

Prieur, A (2007): Ulykkespunkter i kulturtrafikken i Engebrigtsen, A og Ø. Fuglerud *Ekteskap, slektskap og vennskap. Nettverksanalyse som inntak til kulturelle prosesser*. Oslo: Pax forlag.

Rosseau, C.; Rufagari, M.; Bagilishya, D.; Measham, T. (2003) Remaking family life: strategies for re-establishing continuity among Congolese refugees during the family reunification process. I *Social Science & Medicine*, Sept. 2004, Vol.59, Issue 5

Schiller, N.G, L. Basch og C. Blanc – Szanton (1993): Towards a definition of transnationalism. I: *Annals of The New York Academy of Sciences*, volum 645. New York.

Schuerkens, U. (2005): Transnational Migrations and Social Transformations: A Theoretical Perspective. I: *Current Sociology*, Vol. 53(4) pp. 535-553, Sage Publications.

Shaw, A. (1997): Women, the household and family ties: Pakistani migrants in Britain. I Donnan, H. and F. Selie (1997): *Family and gender in Pakistan*. New Delhi: Hindustan Publishing Corporation.

Shulman, L (2003): *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Gyldendal Norsk Forlag

Skytte, M (2008): *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Smith, A (1986): *The Wealth of Nations*. Suffolk: Penguin Books.

Statistisk sentralbyrå (2010): *Levekår og kjønnsforskjeller blant innvandrere fra ti land*. Rapport 2010/06.

Statistisk sentralbyrå (2013): *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn 1. januar*. Lastet ned 10.04.2014 fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>.

Statistisk Sentralbyrå (2014): *Bruttonasjonalprodukt, faste 2005-priser. Millioner kroner, pr. innbygger og årlig endring. 1865-2011*. Lastet ned 10.04.2014 fra: <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0901-bnp.html>.

Statistisk Årbok (2013): *Personer 15 år og over, etter yrkesaktivitet og næring*. Lastet ned 10.04.2014 fra: http://www.ssb.no/befolkning/artikler-ogpublikasjoner/_attachment/140702?_ts=143c3c6bff8.

Suarez-Orozco, C., Todorova, I. ; Louie, J. (2002) Making Up For Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families. I: *Family Process*, Vol.41, No.4.

St.meld. nr. 17 (1994-95) *Om flyktningpolitikken*.

St.meld. nr. 17 (1996-97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*.

St.meld. nr. 17 (2000-2001) *Asyl- og flyktningpolitikken i Noreg*.

St.meld. nr. 49 (2003-2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse.*

St.meld. nr. 9 (2009 – 2010): *Norsk flyktning- og migrasjonspolitik i et europeisk perspektiv.*

Sveaass, N. og Reicht, S. (2011) Familiegenforening i eksil – en utfordring for familierapeuter. I: *Fokus i familien* 3/2011 Oslo: Universitetsforlaget.

Tasse, A. (2007): Ethiopian Migration: Challenging Traditional Explanatory Theories. I Dominelli, L.: *Revitalising Communities in a Globalizing World.* Ashgate, ch 15

UDI (2012): Saksbehandlingstider i UDI. Lastet ned 06.11.2012 fra:
<http://www.udi.no/Oversiktsider/Saksbehandlingstider-/Saksbehandlingstider-for-familieinnvandring/>

United Nations 1996: *Human Development Report.*

United Nations 2009: *Human Development Report.*

United Nations 2011: *Human Development Report.*

United Nations 2013: *Human Development Report.*

Qureshi N.A. og H. Fauske (2010): Barnevernsfaglig arbeid med minoritetsetniske familier. I: Kaya, M.S, Høgmo, A og H. Fauske(2010): *Integrasjon og mangfold.* Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Vedlegg 1

INTERVJUGUIDE**A. Før flytting/flukt****1. Hvor bodde?**

Hvor? By/ på landsbygd -lite/stort sted?

Bodd flere steder?

Når kom dit de bodde før reise til Norge? Årstall

Slektens opprinnelige bosted?

Religion? Går i moskeen hver fredag, kirka søndag? Ofte?

Farlig/ trygt?

2. Utdanning

Hvilken utdanning hadde de enkelte familiemedlemmer?

Hvilke utdanningsmuligheter hadde barna?

Hvilke utdanningsmuligheter hadde voksne?

Måtte barna bo hjemmefra for å gå på skole?

3. Husholdet (forsørgerhusholdet- om de ikke hadde felles hushold før de kom til Norge - spør om kvinnen eller mannens hushold i hjemlandet)

Eget hus? Med jord/jordbruk? Eller leie? Hos familie? Venner?

Innlagt strøm, vann, toalett inne?

Hvor mange bor sammen i husholdet ?-kjønn-alder

Andre slektninger som de har mye kontakt med? Hver dag? Hvor ofte? Hva hadde dere felles?
(dette for å konkretisere styrken i det sosiale nettverket best mulig)

Bodde disse i nærheten av dere?

Andre – ikke familie som de hadde mye kontakt med

Om dere skulle ha bryllup-hvor mange ville blitt invitert? (For å få et mer konkret bilde av størrelsen på nettverket)

4. Forsørgeransvar

(Hvem har de ansvar for eller noe ansvar for utover de i husholdet? Dette ka alt ha kommet fram gjennom sp.mål 2)

Andre barn

Andre eldre

Andre syke

5. Arbeidsdeling i husholdet (evnt. det husholdet en av de voksne bodde i. Her tenker vi på praktiske arbeidsoppgaver. Vær mest mulig konkret. Spør også om oppdrageransvar)

Konas oppgaver

Mannens oppgaver

Hva gjorde andre voksne i husholdet som eldre m.fl

Hva gjorde jentene

Hva gjorde guttene

Hvem hadde hovedansvar for barneoppdragelse?

Var arbeidsdelingen stort sett også slik i andre familier?

Har krig/tvangsflytting endret måten husholdet fungerte på? (Tenker her på intern flytting)

6. Hva levde av? (ber ikke om eksakte beløp, men må vite om kilder og vurdering av relativ betydning. Bruk gradering- mye, noe,lite, ikke noe)

Hadde far, mor, barn -andre i familien lønnsinntekt. Var familien avhengig av dette?

Inntekt fra eget jordbruk/handverk/handel

Fra offentlig (trygd- penger, naturalia...)

Fra kirka/moskeen

Fra familie/klan (penger, mat, klær andre ting)

Fra andre: naboer, andre venner, hjelpeorganisasjoner (penger, mat, klær, andre ting..). Som lån eller gaver?

7. Vurdering av hvordan økonomien var?

God-brukbar-vanskelig? Forandret seg mye?

Som andre på hjemstedet – bedre eller dårligere?

Om de noen gang ikke hadde penger – hvor fikk de hjelp fra?

B. I Norge

1. Bosettingsprosessen-når kom-hvor bodd

Når kom dere til Norge?

Om de ikke kom sammen- fortell om når og hvordan de enkelte familiemedlemmene kom til Norge. Direkte til Norge eller via andre land?

Kom dere som asylsøkere - overføringsflyktning-annet?

Når dere bestemte dere for å flytte? Hvorfor Norge?

Visste dere noe om Norge? Hva?

Visste dere noe om norske familier/hushold? Hva?

2. Den første bosettingen i Norge

Bodde dere først på asylmottak? -lenge?

Hvor har dere bodd ellers under oppholdet i Norge?

Hvor lang behandlingstid før avklaring på opphold?

Noen i familien fikk avslag? Hva skjedde?

Kontakt med hjemlandet under bosettingsprosessen?

3. Familiegjenforeningen

Når søkte du eller familiemedlemmer familiegjenforening?

Hvem søkte du familiegjenforening med/ hvem søkte seg til Norge?

Hvor lenge måtte du eventuelt vente før familien kom til Norge?

Hva var grunne til den eventuelt lange ventetiden?

Fikk du noe hjelp/bistand fra det offentlige/andre mens dere ventet på svar?

Hva mener du kan gjøres for at familiegjenforeningen – tiden etter at familien kom til Norge- kan bli så god som mulig?

Hva har vært særlig vanskelig etter at familien ble gjenforent?

Hva kunne vært gjort annerledes for at gjenforeningen kunne blitt lettere/bedre?

4. Nåværende hushold og nettverk

Eier eller leier?

Er dere fornøyd med leilighet eller ønsker dere noe annet?

Hvorfor valgt nåværende bosted?

Hvor mange bor sammen? barn-voksne-kjønn-alder

Andre i familien som bor i Norge som dere har kontakt med? Hvor bor de?

Har dere kontakt med naboer i nærmiljøet?

Er dere blitt kjent med folk fra Norge? Når? Hvor mange? Hvor ofte treffes?

Har dere mye kontakt med familie/venner som bor i andre land?

Hvor hyppig har dere kontakt med hjemlandet. Hvorfor slik kontakt?

Hører dere på nyheter fra hjemlandet? Hvor ofte?

5. Arbeidsdeling i husholdet nå?

(Hva gjør kona, mannen, ungene i huset og utafor huset)

Kona

Mannen

Barna

Andre voksne i husholdet som eldre m.fl

Er arbeidsdelingen dere har i Norge forskjellig fra den i tidligere hjemland?

Hva synes dere om den norske måten å ordne husholdet på (arbeidsdelingen...)?

6. Forsørgeransvar

Har dere fortsatt ansvar for familie i hjemlandet?

Hjelper dere med penger m.m til hjemlandet? Mye-noe-lite?

Har dere ansvar for andre personer her i Norge enn de i husholdet?

Andre barn

Andre eldre

Andre syke

7. Mer om barna

Hvor gamle var barna når kom til Norge og hvor gamle nå?

Hvor mange er født i hjemlandet og i Norge?

Hvor bor barna?

Går barna, eller har de gått i barnehage? Fra første tid i Norge?

Hva synes dere om å sende barna i barnehage?

Går noen i grunnskole, videregående, høyskole-universitet?

Er det noen som ikke vil på videregående skole -hvorfor?

Har barna kontakt med hjemlandet? Hvordan?

Hvor tror dere barna er mest hjemme? Norge eller tidligere hjemland?

8. Barnas skolegang, aktiviteter og tilhørighet

Er dere fornøyde med skoletilbudet?

Har barna arbeid, oppgaver eller hobbyer de bruker mye tid på?

Får barna egne lommepenger?

Har barna lønnet arbeid?

Har dere som foreldre bestemte ønsker om barnas skole-yrkesvalg?

Har barna mange venner? Hvilken nasjonalitet har de? Kjenner dere dem?

Forteller barna om hva de gjør sammen med venner?

Tror dere at barna føler seg inkludert i skole, fritid?

Har dere i noen situasjoner vært veldig stolte av barna?

Har dere i noen situasjoner vært særlig bekymret for barna?

9. Inntektskilder i Norge

(Ber ikke om eksakte beløp, men må vite om kilder og vurdering av relativ betydning. Bruk også her gradering- **mye, noe** eller **lite**)

Lønnsinntekt –hvem har lønnsinntekt?

Inntekt fra egen virksomhet (om eier sjøl eller er medeier)

Fra offentlig (trygd, sosialhjelp, ...)

Hjelp - fra slekt/familie (tidligere og nå)

Hjelp - fra naboer, venner.. (tidligere og nå)

Hjelp eller gaver fra andre, f.eks hjelpeorganisasjoner, moskeen/kirka tidligere (tidligere og nå)

Når dere vurderer den økonomiske situasjonen-er den meget god, god eller dårlig?

Hvordan er deres husholdsøkonomi i forhold til andre innvandrere fra deres nasjonalitet: som andre-bedre-dårligere?

Har økonomien blitt bedre eller dårligere i tida dere har bodd i Norge?

Har dere muligheter til å få hjelp fra familie/venner om dere kommer i økonomisk krise?

10. Tilpasningen til livet i Norge

Hva er mest forskjellig fra livet dere lever nå og livet dere levde i hjemlandet

-positivt

-negativt

Hva var/er særlig vanskelig med å leve i Norge?(vis til punktene under)

-savn av hjemland/familie

-utrygghet for framtida

-mangel på venner/nettverk

-kontakt med nordmenn

-økonomi

-problem m/familiegjenforening

-tida det tok før familien ble gjenforent?

-nye forventninger om barneoppdragelse?

Når du/dere tenker tilbake: Hva var særlig viktig for at tilpasningen gikk bra?

(Få til samtale om hvordan det har gått og hva som har vært særlig viktig:

hjelp fra offentlig-penger-skole-info, norske venner, venner fra hjemlandet, å få bra bosted)

Hvem i familien har hatt størst problemer med livet i Norge?

Kunne de selv ha gjort noe annerledes som hadde gjort livet lettere?

Hva kan gjøres av norske myndigheter for at overgangen kan gå lettere for andre familier i framtida?

Er dere fornøyd med livet i Norge? Meget bra? Bra? Ikke så bra?

Hvilke tanker har dere om å vende tilbake så snart dette er mulig? Har ønsket om å reise hjem forandret seg over tid?

Ønsker dere i framtida å bli som nordmenn eller bevare mest mulig av deres tradisjonelle nasjonale særtrekk?

Er det spesielle tradisjoner det er særlig viktig å ta vare på?

Vedlegg 2

Landbakgrunn

Både Somalia, kurdisk Irak og kurdisk Tyrkia tilhører den tredje verden og har den tredje verdens karakteristika: Landa har ikke vært gjennom en industriell revolusjon. Dette preger det økonomiske systemet som fortsatt er dominert av primærnæringer og store forsørgerhushold. Den økonomiske veksten har vært liten og som en konsekvens –stor fattigdom, lavt utdanningsnivå og analfabetisme. I tillegg til fattigdommen har disse tre landene og nasjonene i hele den postkoloniale perioden vært preget av sterke politiske og militære konflikter som i perioder har slått ut i krig og stor utrygghet for store deler av befolkningen.

Somalia

Etter nesten 100 års kolonistyre ble landet selvstendig i 1960. Kolonimaktene England og Italia delte landet. Landet har ca. 9 mill innbyggere og er fortsatt preget av nomadisk økonomi. Fra 1991 har det vært borgerkrig og konstant uro og ustabilitet. I følge FN er det ca. 1.3 mill internt fordrevne og 558 000 flyktninger. Det betyr at over 20 % av befolkningen er på flukt. I 2008 kom det 1293 asylsøkere fra Somalia til Norge. Dette var den nest største asylsøkergruppa etter nasjonalitet. Av den samla flyktningebefolkningen i Norge pr. 1.jan 2009 på 143400, herav 110000 fra 3.verden, utgjør den somaliske gruppa den nest største med 16724 personer (Flyktningehjelpen 2009).

Koloniseringen og seinere store klanmotsetninger og borgerkrig har stanset den økonomiske og sosiale utviklingen i landet. Etter 1996 har situasjonen vært så vanskelig at FN ikke har publisert statistikk fra landet. De siste dataene er hentet fra FNs Human Development Report 1996. Disse viser at bare to land har lavere utviklingsindeks enn Somalia. Mens BNP pr. innb. for den tredje verden var 2696 \$, var den i Somalia 712 \$. Den forventede levealderen var 47.2 år mot 61.5 for den 3.verden samlet. Bare 24.9 % av befolkningen kunne lese og skrive. Gjennomsnittet for den 3.verden er 68.8%.

Det er liten tvil om at den somaliske livssituasjonen er dramatisk forskjellig fra den norske. I tillegg til mangel på økonomisk utvikling må en regne med at 20 år med krig og uro også har utfordret den tradisjonelle kulturen, svekket klan- og familiefellesskap og overlatt individene enda mer til seg selv.

Kurdisk Irak

Det kurdiske folket ble delt mellom Iran og det Ottomanske styre i 1514. Kurderne hadde eget språk og kultur og utviklet etter hvert en sterk nasjonal bevissthet som førte til krav om nasjonal selvstendighet. Dette ble de lovet av stormaktene etter 1. v.kr. Dette løftet ble brutt og kurderne

ble delt mellom Tyrkia, Iran, Irak og Syria. De kurdiske områdene i Irak har mer eller mindre sammenhengende vært preget av borgerkrig siden 1970. Særlig var det brutalt på slutten av 80-tallet da regjeringa i Irak gikk til brutale angrep på de kurdiske områdene. Etter krigen med Iran var Irak sterkt svekket og kurderne oppnådde selvstyre i 1991 i tre provinser. Selvstyret var beskyttet av USA m/Nato. 20 %, ca. 6 millioner av den irakiske befolkningen er kurdere. De er stort sett sunnimuslimer. Etter den amerikanske invasjonen i 2003 ble de kurdiske selvstyrte områdene utvidet. Etter den irakiske grunnloven av 2005 er de kurdiske regionene anerkjent som autonome områder med egen president. Kurderne spiller også en viktig rolle i den nye irakiske regjeringa.

Kurdernes politiske rolle i Midt-Østen er omstridt fordi de har blitt oppfattet som pro-amerikansk og pro-israelsk. Det er særlig kurdernes ledelse i Irak som har fått rykte som proimperialistisk. Her har politikken i generasjoner vært styrt av de to klanlederne Barzani og Talabani. Gjennom sine to partier KDP og PUK har de rivalisert og dominert kurdisk politikk. I dag deler de på makten.

Det er vanskelig å finne tall for hvor stor del av de irakiske flyktningene som er kurdere. I følge flyktningeregnskapet var Irak det landet i verden etter Palestina og Afganistan som hadde størst antall flyktninger. 1.9 millioner irakere hadde flyktet ut av landet i 2009 og 2.8 millioner var interne flyktninger. Dette utgjør til sammen over 6 % av befolkningen.

Vi må regne med at en betydelig del er kurdere slik at andelen av den kurdiske minoriteten som har flyktet trolig ligger godt over 6 %.

Irakere utgjorde den største asylsøkergruppa til Norge i 2008. Da søkte 3137 irakere asyl. Irakerne utgjør i dag den største flyktningegruppen i Norge. I 2009 var det 18 700 irakiske flyktninger i Norge.

Levekårene i de kurdiske områdene av Irak er både preget av lange perioder med den gode økonomiske utviklingen i Irak og av at dette er minoriteter i de mindre fruktbare fjellområdene. Det finnes ikke FN-statistikk som gir egne data om kurdere, men på grunnlag av Irakisk statistikk kan vi lese følgende: Levekårene i Irak er betydelig svekket fra de første FN-tallene fra 1990 til de siste for 2000. Krigsutviklingen har gjort at FN mangler tall etter 2000. Irak var blant de mest utvikla landene i den tredje verden fram til krigen med Iran i 1988. Både Iran og Tyrkia var rangert etter Irak. Krigen med Iran og seinere krigene med Nato fra 1991 til i dag har svekket levekårene kraftig. For den kurdiske befolkningen har det trolig skjedd små levekårsforbedringer de siste 20 årene.

Tall fra år 2000 viser at BNP pr. innbygger var på 3197 \$. Dette er langt over situasjonen i Somalia, men vesentlig lavere enn Iran og Tyrkia. Forventa levealder er 63.8 år. 53.7 % kan lese

og skrive. Disse indikatorene viser at levekårene for den kurdiske befolkningen i Irak trolig ligger nær gjennomsnittet for folk i den tredje verden.

Den kurdiske befolkningen i Irak har de siste 20-25 årene levd under svært usikre forhold. Selv om levekårene har vært bedre enn i mange andre fattige land har den politiske utryggheten og krigene som har berørt områdene gjort livssituasjonen uholdbar for mange.

Kurdisk Tyrkia

Den største delen av det kurdiske folket lever i Tyrkia. Det er usikkert hvor stor den kurdiske befolkningen er men anslagene sier ca.15 millioner av Tyrkias 73 mill. Også her er kurderne i hovedsak sunnimuslimer. Siden 1923 har kurderne krevd selvstyre men først i 1984 startet den væpna kampen ledet av PKK. PKK har mer eller mindre avsluttet den væpna kampen etter 1998 da lederen Özalp ble tatt. Den tyrkiske regjeringa har ikke anerkjent den kurdiske minoriteten og har slått brutalt ned på den nasjonale motstandskampen. Om lag 40 000 er drept i kamper og tusener fengslet. Tusenvis av kurdiske landsbyer er slettet med jorda og befolkningen er flyttet til "tyrkiske" deler av landet. Dette gjelder mange av "våre" kurdere som kommer fra Konja-området, et område langt fra det kurdiske nasjonale området.

I følge flyktingeregnskapet var det registrert 214 000 flyktinger fra Tyrkia i 2008. I tillegg kom 1.2 millioner interne flyktinger. Vi må regne med at storparten av disse var kurdere. Dette utgjør 8-10 % av den kurdiske befolkningen i Tyrkia.

Til Norge kom det bare 82 asylsøkere fra Tyrkia i 2008. I alt bor det 2666 tyrkiske flyktinger i Norge. Storparten er kurdere.

Levekårene for kurdere i Tyrkia er trolig dårligere enn for gjennomsnittet av tyrkere. Men FN har heller ikke her tall som kan gi oss et konkret bilde av situasjonen. De siste tallene fra Human Development Report (2009) viser at Tyrkia er blant de mer utvikla landa i den tredje verden. Forventa levealder ligger i snitt menn/kvinner på 72 år. 96 % av menn og 81 % av kvinner kan lese og skrive og BNP pr. mannlig innbygger er over 20 000 \$ (Norge 60 000). Trolig er situasjonen for kurdere vesentlig dårligere enn for gjennomsnitt for den tyrkiske befolkningen. For å få et grundigere bilde av levekårene i den kurdiske befolkningen som lever i Tyrkia må vi jobbe mer med litteratur.

Ut fra denne foreløpige analysen kan vi slå fast:

Alle de tre folkene kommer fra områder som er sterkt preget av primærproduksjon-landsbygda, og ikke-industrielle forhold. Situasjonen for befolkningen i Somalia er ekstrem, både levekårsmessig og sikkerhetsmessig. Kurderne har bedre levekår, men særlig kurderne i Irak har vært involvert i

brutale kriger. Kurdere i Tyrkia har trolig best levekår og også sikkerhetsmessig den beste situasjonen. Samtidig har de vært utsatt for en veldig kraftig kulturell undertrykkelse som har bidratt til mye usikkerhet når det gjelder nasjonal identitet.

ISBN 978-82-7570-366-6 (trykk)
ISBN 978-82-7570-367-3 (web)

HUSK
HØGSKOLE OG UNIVERSITETSSOSIALKONTOR MIDT
NORGE

Dragvoll Allé 38 B
7491 Trondheim
Norway

Tel: 73 59 63 00
Web: www.samforsk.no

 NTNU
Samfunnsforskning AS